

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVIII. ÉVF. 1938 JUNIUS—JULIUS

DR. FODOR LAJOS: A ZSIDÓTÖRVÉNY ÉS A CIONISTÁK

... Am induljon útjára a zsidótörvény, lássuk, hogy a magyar sorskérdés alakulásában a magyar jövőnek és reményeknek erősítő tényezője lesz-e, vagy sem. Adja a magyarok Istene, hogy ne érezze meg a lelki egyensúlyát vesztett zsidóságnak ezt a félreállítását. Am ezt mi zsidók sohasem fogjuk végleges ítéletmondásnak elfogadni. Mi zsidók úgy érezzük, hogy igazságtalanság esik meg rajtunk és az igazságtalanság nem válik igazsággá, ha mégannyira is esküsznek rája és ha még oly tekintélyek is sorakoznak annak zászlaja alá. Mi évezredek át hordtuk az igazságtalanságok igáját, eggyel többet cipe-lünk magunkkal, amíg elkövetkezik a mi megváltásunknak és feltámadásunknak is a napja.

Mi cionisták éppen azért vagyunk cionisták, mert mi olyan időkben sem vettük tagadásba a zsidókérdés létezését, amikor a kérdés semmi aktualitással sem bírt. Mi a teljes asszimiláció lehetetlenségét valljuk és a zsidó népiség elvi alapján állunk, de hirdetjük, hogy mindezek ellenére megvan a magyar élettel való szintézis lehetősége a közös magyar haza minden különbséget megelőző imperatív elve alapján.

Minthogy azonban az a téves látszata is lehet a dolognak, mintha a zsidókérdésnek a felvetését és törvényi szabályozását cionista politika szempontjából mi kívánatosnak tartanók, le kell szegeznünk ebben a kérdésben a cionista elvi álláspontot.

A zsidótörvény megítélésében nincs különbség cionista és nem cionista között, sőt a cionista még élesebben áll szemben a törvénnyel, mert hiszen a cionista politika lényege, hogy harcoljon a zsidóságnak egyenjogúságáért, a zsidó népi értékek érvényesülésének szabadságáért és éppen, mert magának a zsidó értékeknek a megtartása és továbbfejlesztése van veszélyeztetve, jött létre a cionista mozgalom.

Nem kétséges, hogy a törvényjavaslatban lényegében két elvi kérdés nyilatkozik meg: az állampolgársági egyenlőség és egyenértékűség elvének a feladása és a zsidóság faji mivoltának deklarálása.

A törvényjavaslat fájdalmat váltott ki minden zsidóból pártkülönbség nélkül, szomorúsággal töltötte el lelkünket,

mert polgári önérzetünk, becsületérzésünk és magyar hűségünk súlyos megsértését jelenti.

Nem a zsidók faji jellegének törvénybe iktatása a sérelmes, hiszen a cionista felfogás szerint ez a faji, helyesebben népi jelleg létezik, ha nem is formulázzuk meg a törvényben, de súlyosan sérelmes, mert jogcsorbító tartalmánál fogva a magyar szentistváni államépítő gondolatnak és a kialakult magyar szentkorona tannak, mint alkotmányjogi pillérnek a megingatását jelenti.

Nincs magyar zsidó, aki kevésbé szerette volna hazáját, mint akármelyik fajvédő polgártársunk. Ezt valloam és hirdetem önérzettel, mint cionista.

Nem vétkeztünk sohasem a magyar élet ellen, csak önmagunk ellen vétkeztünk és nem is az a nagy baj, hogy támadtak bennünket, hanem, hogy tehetetlenek vagyunk a támadásokkal szemben és nem tudjuk e támadásokat kivédeni.

Nincsenek országos szervezeteink, nincsenek vezetőink, nincsen zsidó szolidaritás, nincs egységes irányítás és mégis, ha valahol valamelyik zsidó hibát és ostobaságot követ el, akkor azt mindannyiunk bűnének rójják fel.

Itt van például a szabottálás vádja. A legnagyobb ostobaság volna bármely téren való szabottálás. Mi jobban szeretjük hazánkat, mint ahogy ellenségeink bennünket gyűlölnék. Egyetlen fegyverünk a még nagyobb munka, a még nagyobb szorgalom, a még nagyobb türelem és kitartás. Összes szellemi és anyagi erőinknek a koncentrációja hittestvéreink megmentésére, a magyar gazdasági életnek a megerősítésére és annak lehetővé tételére, hogy a támadás okozta bajokat a lehető legkisebb mértékre szorítsuk.

Mi a zsidókérdés létezéséből fakadó cionista mozgalmat nem a magyar élet ellen kívánjuk megerősíteni, hanem a külső és belső zsidókérdésnek a megoldása és az ellentétek kiküszöbölése céljából.

A zsidóélet megszervezése és egységes irányítása, a zsidó belső élet fegyelme útján megszüntetni kívánjuk mindazokat a káros kinövéseket és hatásokat, amelyek a zsidókérdésnek aktualitást adhatnak.

A külső zsidókérdés megoldásának kiinduló alapfeltétele a belső zsidókérdésnek a megoldása, ez a mi hatalmunkban áll és ez még fontosabb, mint a külső zsidókérdés és éppen ez az, amiről a kérdések tárgyalásánál nem esett szó, sem zsidók, sem keresztények részéről.

A zsidó képviselők is kizárólag csak magyar oldalról tették a javaslatot bírálókat tárgyává és mi, cionisták is minden érveket helytállóknak fogadjuk el és aláírjuk. Képviselőink csak következetesek maradtak a magyar zsi-

*Marc Chagall (Paris): Kettős arckép
Double-portrait. Col. René Gaffe-Bruxelles*

Marc Chagall (Paris): Magány

dóságnak mindenkor vallott ahhoz a felfogásához, hogy ők nem ismernek külön zsidó életet, nem ismernek külön zsidókérdést, hanem csak magyar kérdést és ami sérelme a zsidóságnak, az az egész magyar életnek a sérelme.

A mi ideológiánk nem ellentétes mindazzal, amit zsidó és nem zsidó képviselők a javaslattal szemben felsorakoztattak.

Mi magyar zsidók olyan mentalitásban éltünk és legtöbbször úgy is nőttünk fel, hogy Magyarországon zsidókérdés nincsen. Am eljött az Úrnak utolsó 10 esztendeje és ez a 10 esztendő bennünket is megtanított arra, hogy Magyarországon is van zsidókérdés. Zsidókérdés mindenütt van. A zsidók 2000 esztendő vándorútján mindig voltak ugyan oázisok, de ezek csak rövid pihenőt engedtek.

Mi nem vagyunk kapitalisták, sem szocialisták, sem kommunisták, sem fasiszták, mi zsidók vagyunk a történelem által reánk formált sui generis sorssal és bibliai eszmével, bár szervezetileg szétszúrt állapotban élünk, de még mindig annyi konstruktív erő, tradíciót tisztelő és biblikus, szociális szellem él bennünk, mint potenciális képesség és erőtarték, hogy az általános emberi ség szempontból hűn kihasználatlanul hagyni a saját magunk regenerálására és minden nemzet üdvére.

Mi cionisták a zsidó történelemnek kikerülhetetlen útját tudtuk már akkor is, amikor a művelt nyugati államokban a társadalmi jólét népünk nagy tömegeit beleringatta abba az illúzióba, hogy már nincsen népi rendeltetésünk, hogy a szabadság, testvériség és egyenlőség eszméin felépülő társadalom nem kívánja többé a sajátos népi erők istápolását, a népi értékkülönbségek fenntartását, mert az állam mindannyiunk pártatlan gondozója, nincs többé más feladatunk, mint hitünknek, vallásunknak a fenntartása.

Mi megszoktuk, hogy népünk sorsát ne a szórványos, a művelt nyugati államokban uralkodó és még itt is sokszor felszínes állapotokból ítéljük meg, hanem, hogy meglásuk, hogy a legkiegyensúlyozottabb és legtürelemesebb időkben is csak annak a tengernek síma tükrét lássuk, melynek mélyén soha nem szűnő nyugtalanság uralkodik, megszoktuk, hogy népünk sorsát a mindenkor jelenben ne csak horizontálisan, hanem egész történelmünket átfogó vertikális irányban is szemléljük és így fogva fel sorsunkat, látnunk kellett, hogy a zsidókérdés örök nyílt seb, mely nemcsak nekünk okoz fájdalmat, de örök nyugtalanság szülője a gazdanépekre is.

Ismerjük be, hogy a zsidótörvény részben a mi elhibázott és szerncsétlen zsidó politikánknak is az eredménye.

És ha most becsületesen keressük a komoly kibontakozást, nincs is más út, mint az elmulasztott feladatoknak ezen a téren való sürgős pótlása. Az egész magyar zsidóság áldozatos közreműködésével, a magyar kormánynak ki- eszközözendő hathatós támogatásával haladéktalanul felállítani az ipari és mezőgazdasági átképző intézeteket és kellőképpen megnevelt fiatalágunkat Palesztinában létesítendő magyar kolóniákra kivándoroltatni és ezzel hozzájárulni a belső gazdasági feszültség levezetéséhez.

A történelem viszi és hajtja előre népünket a zsidó államnak napjainkban való megalakulása irányában és ennek a megalakuló zsidó államnak a sikerében az egész világ érdekelve van és éppen ezért minden zsidó intézménynek kötelessége kivenni részét a Palesztina építés munkájából.

Ennek a munkarészvételnek a lényege földszerzés és embernevelés. Gyermekünknek meg kell tanulniok, hogy

miként kell igazi bensőséges zsidó életet élni, miként kell szükség esetében harcolni a zsidó nép tisztességéért és becsületéért és a legáltalánosabb emberi ideálokért és a társadalom és gazdasági életnek minden területén olyan magatartást tanusítani, hogy az kibírja mindenkinek az erkölcsi megítélését.

Nekünk mindig ügyelnünk kell arra, hogy cselekedeteinket miként ítélik meg polgártársaink. Hiszen minden tettünkért nemcsak az elkövetőt, hanem az egész zsidó közösséget tesz felelőssé.

Éppen ezért gazdasági létünket és lelki egyensúlyunkat súlyosan fenyegető helyzetünkben összefogásra hívjuk fel felekezeti pártárnyalatra való tekintet nélkül mindazon zsidókat, akik szívükön viselik a magyar zsidóságnak sorsát és akik a napról-napra felmerülő problémák megoldásában szóval, tettel és pénzáldozattal segíteni tudnak és akarnak.

Alakuljon meg egy országos bizottság, melynek kiküldendő szűkebb bizottsága és vezetősége hatósági legalitás útján kezdje meg haladéktalanul munkáját, tartson állandó kapcsolatot a kormányhatóságokkal, az összes hitközségekkel és egyéb zsidó intézményekkel, tartson evidenciában minden befutott kérést, vizsgáljon meg minden panaszt. Ez a bizottság ne politizáljon, hanem legyen a magyar zsidóságnak központi gazdasági érdekképviselete. Dolgozzon ki javaslatokat a megrendült egzisztenciák megmentésére, új egzisztenciák alapítására. Ez legyen a mi munka- és állást közvetítő hivatalunk és állítson össze pontos statisztikát a zsidó gazdasági élet minden területéről. A létben fenyegetett zsidóságnak ez legyen az autonóm érdekképviselete.

A zsidótörvény megalkotása lesújtó, de ha történetesen elvettették volna, sem változtatna azon a tényen, hogy a külső zsidókérdés létezik és annak megoldásáról elsősorban mi magunk, zsidó életünk autonómiájának keretében tartozunk gondoskodni.

Történetileg letagadhatatlan tény, hogy nép vagyunk, van saját kultúránk, mely azonban egyetemességnek minden kritériumát is magában foglalja, vannak külön hagyományaink, külön ritusaink.

A zsidó kultúrára, a zsidó történeti tudatra és zsidó népi erényekre felépített zsidóság, másszóval a mi belső zsidókérdésünk, sohasem lehet káros a társadalomra és az állami rendre. A zsidó kultúra ma is megtisztult általános emberi kultúrát jelent. A zsidó vallás az emberhez méltó cselekedetek vallása.

A bibliai szellemben megújuló zsidóság az, mely nem akar hódítani, nem akarja a társadalmat és államot a maga képére formálni, de mindenestre reservoárul kíván szolgálni azoknak a zsidóknak, akik Palesztinában folytatni akarják a zsidóságnak 2000 éve megszakadt dicsőséges és áldásos történelmét az őseik földjén.

Ne essünk kétségbe, legyünk bátrak és erősek! Jusszon eszünkbe Jezsajás próféta biztatása!

„Te pedig választott szolgám Jákob

Ne félj, veled vagyok...

Ne nézz aggódó, réveteg szemekkel,

Hiszen Istened vagyok, erősítek és

támogatlak, segítek neked üdvhozó jobbommal.

Hegyek elmozdulhatnak,

halmok meginoghatnak, de az én szeretetem nem távozik

el tőled, béke szövetségem nem rendül meg,

mondja az Örökkévaló, rajta könyörülő.”

H. PATAI ÉVA:

MARC CHAGALL PÁRISI MŰTERMÉBEN

Párizs egyik romantikus kis utcájában lakik Marc Chagall, a hatodik emeleten. A falak szinte eltűnnek a hatalmas képek alatt, mint ha képekből felépített szobákban járnánk és mindenütt a domináló új szín, a furcsa, áttetsző és mégis masszív kék, kristályos és acélos egyszerre. Az egész lakást beragyogja ez a kékség, lágyan és mégis éles-áthatóan. Chagall új képei... Színesebbek, fantasztikusabbak és mégis érthetőbbek az eddigieknél.

A falakon a vásznak, az asztalon vastag albumok, Chagall műveinek reprodukciói. Az első album: Biblia-illusztációk, nyolcvan metszet, Mózes és a Királyok Könyvéhez, csak első két része a nagy műnek, négy év munkája. A második album: képek Lafontaine állatmeséihez. Száz kép, csupa-élet, csupa-mozgás állatok, mindenütt játékos könnyedségű rajz, de igen mély belelátás az állat lényébe. Amikor a kiadó, Ambroise Vollard közzétette, hogy Chagallt nyerte meg Lafontaine meséinek illusztrálására, a jobboldali francia művészek felháborodva kiabáltak az ellen, hogy a nagy francia nemzeti költő művéhez egy idegen, egy zsidó képeit hozzák. A kiadó „ellennyilatkozott”. Rámutatott arra, hogy Lafontaine Aesopustól merített, Aesopus viszont a Bibliából, a Bibliának pedig kétségtelenül szoros köze van a zsidósághoz, így hát nem talál Chagall vallásán semmi kivetnivalót. A dolog nem maradt ennyiben. Chagall ellenségei a parlament elé vitték a vitát, ki is volt tűzve a napi-rendre, amikor éppen a számos francia kormányválságok egyike következett be s így a zűrzavarban az egészről megfeledkeztek. Vollard úr, az egyik legnagyobb francia kiadó, Chagall közeli barátja, katolikus műkereskedő, milliárdos, életrajz- és önéletrajzíró, az impresszionizmus, Cezanne, Van Gogh, Renoir etc. felfedezője ma hetvenöt éves s a jelenkor művészei közül elsősorban Chagallal és Piccassoval foglalkozik. Chagall eddig közel 300 metszetet készített Ambroise Vollard számára a Bibliához, Lafontaine meséihez és Gogol „Holt lelkek”-jéhez. Vollard önéletrajzához is mellékelte Chagall műveiből. A kezemben volt ez az autobiográfia, vastag kötet, egy darab francia kultúra és művészettörténet, az emberek szétkapkodják. Általában, így mondja Chagall, Franciaországban semmi nem marad visszhang nélkül, ami igazán értékes művészeti szempontból s ha a francia kissé közömbös is a külföld művészei iránt, saját tehetségeit okvetlenül felfedezi, kiemeli az ismeretlenségből. Ahhoz viszont, hogy külföldi „nagyágokat” elismerjen, világhírűség és átütő sikerek kelljenek.

Harminczéves művészi jubileuma alkalmából gyűjteményes kiállítást rendezett Chagall ez évben Bruxellesben. A múzeum meg akart venni egy képet. Ehhez Belgiumban miniszteri jóváhagyás szükséges. Az antiszemita sajtónak sikerült annyira befolyásolni a minisztert, hogy megtagadja a vételbe való beleegyezését. De belga műbarátok, Chagall tisztelői, megtudták a dolgot s miután nem akartak bele nyugodni, hogy a nagy művész munkáiból semmi se kerüljön közbirtokba, megvették a képet és a bruxellesi múzeumnak ajándékozták.

Marc Chagall párisi műtermében

Palesztinába hívják kiállítani — meséli Chagall s a szemében kigyúl az a vágyakozó, nosztalgias fény, amely minden zsidó lelkét megfogja, ha Palesztináról esik szó, de ő nem kiállítani szeretne ott, hanem festeni és pedig a nagy zsidó kultúrépületeket, az egyetemet, a színházakat, a nagy gyűléstermeket bibliai tárgyú, hatalmas falfestményekkel díszíteni.

— Mint a reneszánsz nagy művészei... freskó, ez illik az országhoz. A freskó jelenti a hitet, hogy a fal örökké állni fog. Zsidóország, örök falakkal, ezt akarjuk, nem? Meglesz, valamikor... A száz metszetet Gogol „Holt lelkek”-jéhez mindenesetre a telavivi múzeumnak ajándékoztam... egyébként, a múzeumot is freskókkal kellene díszíteni. Ez az álmom, Palesztinával kapcsolatban...

Tel-Aviv... a mai korra, a mai kor művészetére terelődik a szó. Beteg és szegény a mai művészet, mondja Chagall — nincs elég fiatal utánpótlás. Nem, mert a súlyos időkben hallgatnak a múzsák. Más az oka ennek. Minden tudatosítva lett. Mindent analizálnak, boncolnak, megvilágítanak és agyonmagyaráznak. S ez megöli a spontánitást, az extázist, ami nélkül nincs igazi művészet. A mai húszévesek öregek, józanok, keserűek, reménytelenek. Nem bíznak sem a világban, sem a művészetben, sem önmagukban. És nem képesek elfeledkezni önmagukról és a világról, szinte újságot olvasva festenek, az egyetlen, ami magával ragadja őket, a politika. A legtehetségesebbeknél is hiányzik a végső nagy lendület, ami igazi művésszé tehetné őket...

— Az igazi művész — magyarázza Chagall — nem töri a fejét az „izmusokon” s a saját hovatartozóságán. Egyszer-

rően dolgozik, magafeledten, rábizza az utókorra, hogy az megállapítsa, micsoda iskolához tartozott, vagy micsoda iskolát teremtett... Mert nem lehet akarattal új iskolát teremteni a művészetben. Hogy iskolát csinál-e egy művész, az attól függ, lesznek-e követői, akik nemcsak utánozni próbálják, hanem önálló, komoly művészek is. Az ő legnagyobb elégtétele, hogy a most felnőtt fiatal generáció semmi problematikusát nem lát az ő képeiben. Megérti azokat, magyarázatok nélkül is. Hiába a motívumok furcsa logikátlansága, surrealizmusa, a mai fiatalság érzi, hogy éppen ez a reális, a megfogható kisugárzása belső világunknak, érzéseinknek, gondolatainknak, vágyainknak. A festőnek nem szabad takarékoskodni önmagával. Egész lelkét, egész életét kell az ecseten át a vászonra vinnie, egyetlen hamis, akart szín nélkül, feltétlen, alázatos őszinteséggel megfesteni mindent úgy, ahogyan érzi és látja.

A külső logika közömbös, csak a belső logika fontos... és valóban, Chagall legszebb békeidőkből szitává lőtt emberket festett, amint csukott szemmel sétálnak a háztetőn. És most, amikor a gázháború rémének előrevetett árnyéka ül a lelkeken, szerelmeseket fest, virágok között, szelíd állatokat és jóságosan kék eget.

A művész sokszor próféta... állok a kép előtt, nézem a mosolygó emberpárt, a béke atmoszféráját kilehelő virágokat és a biztató, vígasztaló kékséget. S egy rövid, gyors, hangtalan kis imát küldök fölfelé: Egek Ura, add, hogy ez a jóslat igaz legyen!...

Marc Chagall: Nagymama

JICCHAK LAMDAN:

TALÁLKOZÁS AHASVÉRRAL

Leszállt Ahasvér a képből, a falról,
Ágyamhoz lépett, letérdepelt hozzám
De semmit se beszélt.

— Miért jöttél? Itt is, ott is rámtaláltál?

— Jöttem, mert hívtál,

Fáradt vagy, én elaltatlak,

Éneklek neked bölcsődalt:

Itt is? Itt is?

Nincs itt, van ott,

Csak ott, csak ott,

Csak ott, nem itt...

— Én rég becsuktam ablakom o d a

— És én kinyitom!

— Menj!

— Csak tréfáltam veled,

Megcsaltalak, bocsáss meg,

De most igazat dalolok:

Sem itt, sem ott,

Sem ott, sem itt,

Itt és ott csak mutatók,

És egy az óra

Mely igazít,

S nincs semmi cél,

Forog, forog a szám,

Forog és visszatér.

S menni kell, menni,

Itt szorozva ott —

Egyenlő semmi.

Sem itt, sem ott,

Sem ott, sem itt

Nincs ajk, nincs öl,

Itt és ott csupa kör,

És ásító száj

A semmi! Semmi!

— Hallgass! Én hallom: ott a homokdülön

Táncolva lejtik: „Ébredj, ébredj, Izrael!”

— És egy kíséri ott: Miért, miért, miért?

Miért, miért hagytál el, Istenem?

— Ritmust dobognak lábak: „Ébredj, ébredj!”

— Vonagló, más dalt zengek halkán neked:

Az esti dalosokkal, merre járnak,

Daloljad te is bús bánatok dalát.

Mert nem tinektek szól a hajnalének

S templom tornyából harang zúg reád...

— Nem nekünk? És kinek?

— Én sem tudom...

Ahasvér ölembe tette fejét és sírt

S együtt sírtunk ketten az éjszakában.

S valahol ott a homokdülön dült a tánc,

S ritmusba dalolt: „Ébredj, Izrael!”

S hárfán kíséri egy ott szégyenletten:

„Miért, miért, miért hagytál el engem?”

— — — — —

Mint tegnap, tegnapelőtt,

Lehajtott fővel,

Vonagló fájdalommal,

Dermed Ahasvér a falon, a képen,

Derengő ablakomnál...

PETERDI ANDOR: ÁRIEL NAGY KEDDJE

Ariel diák volt, nagyon-nagyon szegény diák. Áron volt a neve, de apja becéző nevet formált az Áronból s így lett „Ariel“. A fiú szerény és szemérmes volt. Halkan beszélt, zajtalanul járt és rövidlátó volt. Talán ez a testi fogyatkozása is erősen befolyásolta, hogy ennyire tartózkodó volt. De lehet, hogy ez volt az egyetlen apai öröksége. A szegény ember gátlásokkal teli lelkületét örökölte. Mert tudni kell, hogy Ariel apja mindig szolgált, mindig „rachmonesz“ alapon éldegélt. Ő mindig csak kért és mindig csak kapott. Elérhetetlen tekintélyt és rangot jelentett előtte az olyan ember, aki a maga emberségéből tudott vagyont és függetlenséget magának teremteni abban a kis társadalomban, amelyben ez a szegény Weintraub a maga életét eltöltötte. Ezért is nagy vágyakozás élt benne, hogy Arielt taníttatni fogja. Embert farag belőle, olyant, amilyen ő is akart lenni. Férfi, kemény, gerinces és sokat kereső. Aki nincs senki kegyelmére rászorulva. Mert nagyon érezte a szegénység átkát. Örökké alázatoskodni, hajlongani, nincs annál megsemmisítőbb érzés. Sokszor érezte, hogy milyen jó lenne emelt fejjel, önérzetesen járni a község tehetősebbjei között, nem úgy, ahogy ő: görbe háttal, lekonyult fejjel... Pedig hát neki is van esze, lelke, önérzete, de minthogy szegény ördög, semmibe veszik őt az eszével, lelkével és önérzetével együtt.

Hát azt nem akarta, hogy Ariel is így járjon az életben. Nem! Neki tanulnia kell, hogy ember váljék belőle: tudós, tehetős és tekintélyes ember.

És egy nap kézen fogta a kis Arielt s elvándorolt vele egy távolibb községbe, ahol a híres Jesiva székel s ahol egy nagy talmudtudós vezeti be a bóchereket a szent könyvek mélyleges rejtelseibe.

Igy lett a szegény Weintraub Ariel bócher a híres Jesivában. Ő is, mint a többi gyerek, megkapta a maga hét családját, ahol majd az asztalnál ül és eszik. Bizony eleinte nehéz volt megtanulni a családok neveit és helyét, hogy minden nap megtalálja azokat. Volt úgy, hogy összecserélte a családokat s némely helyen kétszer is jelentkezett az asztaluknál. Olyankor persze ott tartották s ebéd után mosolyogva firtatták a tévedését. Ariel persze nagyon elszégyelte magát és pirult, mint egy kis-lány.

Ahová meg hivatalos volt, ott meg aggódtak, hogy valami baj lehet Ariellel, mert nem jön. Másnap azután ki tudódott, hogy csak eltévedt az új bócher.

Hogy többé ilyesmi ne történhessék meg vele, egy kis noteszbe belejegyezte a napok sorrendjét, hogy mikor kinél fog enni. Így azután meg is tanulta: vasárnap a Schvarcz fűszeresnél, hétfőn a Weisz péknél, kedden a Herzmann mézsárosnál, szerdán az öreg Löw szücsnél és így egészen szombatig feljegyezte a napokat.

Arielt mindenhol szívesen látták és bizony nagyon sokáig gondtalan volt az élete az emberek jóvoltából. Tanult, fejlődött és amint mondani szokták, „napokat evett“ s édesapja otthon nagy reményeket táplált Ariel jövője felől.

Egyszer csak nagy meglepetés érte a szegény Arielt. Az öreg Herzmann mézsáros bejelentette neki, hogy elköltözik a faluból, a fiához megy s ott fogja leélni hátralévő öreg napjait s föl is hágy a mézsáros-mesterséggel. Eleget dolgozott — mondotta — egy életen át.

— Keddre, fiam nézzél magadnak egy más családot — így szólt Arielhez az öreg, majd folytatta: Van a községben elég jómódú család, ezek közül akármelyik szívesen lát a keddi napra.

Marc Chagall: Jákob álma

Ariel megköszönte Herzmann bácsi eddigi szívélyes vendéglátását s minden jót kívánva az eltávozó Herzmann-familiának, illedelmesen elbúcsúzott.

De bizony Ariel nem szólt erről senkinek és nem is nyugtalankodott, úgy gondolta: majd csak lesz valahogy. Eddig se hagyta el a jó Isten. És ez időtől kezdve Ariel minden kedden koplalt. Minden héten volt egy böjtnapja, egy Jomkipurja. Ha nehezen is, de kibírta ezt az egy napi koplalást. Annál jobb étvággal és mohóbban evett másnap. Egyszer azután az történt, hogy közeledett az igazi Jomkipur s ez a nagy ünnep éppen szerdára esett. Ariel megremült. Mi lesz most? A szerdára eső Jomkipur neki két napi böjtöt jelent, mert hiszen kedden sem eszik, az a lyukas napja, amikor sehova sem mehet. Mit fog most csinálni? Egy napig még valahogy elkoplal, de két nap egymás után, az bizony már sok. Erre már félve vállalkozott. És eljött a kedd, a nagy ünnep előtti kedd s Ariel kint járkált az uccán gondba merülve, lehajtott fejjel. Azon tanakodott magában, hogy hol fog ő ma legalább vacsorázni, hogy a holnapi önkéntes böjtnapot Isten tiszteletére kibírja? Mert azt szívesen vállalja. De sem ma, sem holnap nem enni, ezt még a jó Isten sem kívánja egy ilyen gyenge kis bóchertől, mint Ariel...

A községben aznap hetivásár volt. Sok ember sürgött a főuccán, amerre Ariel is lézengett. A nagy ünnep előtti nap is emelte a forgalmat, a zsidó asszonyok cipelték haza a megrakott kosarakat, csirkék csipogtak, kacsák gágogtak a kosarukból és Ariel arra gondolt, milyen illatos pecsenye lesz estére e baromfiakból. Néha meg is szánta a halálra ítélt apró jószágot, de saját magát is sajnálta, amikor megkorgott a gyomra.

Már nagyon éhes volt szegény Ariel, a dél is régen elmúlt s ő még nem evett ma; soha ilyen hosszú nem volt a kedd s ha arra gondolt, hogy ennek a koplalásnak holnap is folytatása lesz, szegény majd elszédült!

Ha legalább pénze lenne, akármilyen kevés! — gondolta. — Venne egy darab kenyeret, megenné s akkor már nyugodtabban menne neki a holnapi böjtnek.

Így ödögött Ariel. Ezek voltak a gondjai. Pedig milyen könnyen segíthetett volna magán, ha szól, hogy nincs ebédje, nincs ma vacsorája. A legszegényebb és a leggazdagabb egyformán szívesen látja asztalánál a nagy ünnep előtt. Ki mulaszt el egy ilyen *miczvét* Jomkipur előtt? De Ariel szemérmes, Ariel szégyenlős, Ariel örökölte apja tartózkodó és szerény természetét, Ariel alázatos és tüdő, nem tud se akarni, se lázadozni... Mindenben isten rendelését látja. Ennek is így kellett történnie, hogy két napot böjtöljön egymásután. Talán evvel is próbára teszi az Isten, ha nem így lenne, akkor ő ma reggelizhetett volna és ebédje is lett volna, sőt jó vacsorát is ehetne. És már-már belenyugodott a megváltozhatatlanba, hogy két nap egymásután fog böjtölni.

S amint így megy az emberek között s a járda másik oldalára indul, a kociút szélén egy ötpengős gurul a szeme elé. Valaki kiejtette a zsebéből... Ariel meghökkent, egy pillanatra megáll, körülnéz: nincs-e valaki a közelében, aki keresi az elvesztett pénzét? De ő csak a tovasiető embereket látja és senki közülük nem keresi a nagy kerek ezüstöt. Valósággal félve és szinte büntudattal emelte fel a pénzdarabot s úgy szorongatta a kezében a gondolattal, hogy ha eléje jönne az, aki elvesztette és keresi, rögtön odaadja. Így vegyült el Ariel a tömeg közé s nem tudott hova lenni a csodálattól, hogy micsoda pokoli tréfája a véletlennek, hogy egyszeriben annyi pénze van és arra is gondolt, hogy rövidlátó szemével megtalálhatta; ez is talán Isten

Marc Chagall: Abrahám siratja Sárát

gondviselése... Egy testetlen angyal gurította eléje a pénzt, hogy szegény Ariel ne böjtöljön két napot egymásután. Igen, ez a láthatatlan angyal kivette egy gazdag ember zsebéből és pont Ariel lába elé gurította. Lakjon jól ő is ma és legyen könnyű a böjt napja holnap...

És Ariel aznap jól elővacsorázott. És mikor Kol Nidre után a templomból hazament, otthon az ő komor kis szobáskája megtelt fényvel, hold- és csillagfény lebegett körülötte s az angyalra gondolt, aki eléje gurította a megváltó ezüstpénzt...

Ariel ünnep után elmesélte a csodát s ennek híre ment s attól kezdve kedden is volt ennivalója, mert a rebbe házában, az ő asztalának volt vendége.

És Arielnek van igaza: mindez nem véletlen, hanem Isten gondviselése.

Szombathelyi Ervin: ÁLDÁS

A SALAK BÁNYÁSZÁSA ELŐTT

„...a világhírű lélekűvár, S. Freud, lakásába is behatoltak. Az agg tudós betegágyából csillapította felháborodott házanépét.“ Ujsághír, 1938.

*Bányász! félszázadnak előtte
egymagadban szálltál le irdatlan mélybe,
nem kincsekért —
cmberségünk ősi és nyers salakjáért —
salakért salakkal megdobáltan!
de a küldetés jegyével homlokodon.
Komoran döngött csákányod,
szilánkok sebzetek,
de föltártad setét alapját, nyirkos pincéjét,
szodomain földalatti emeleiteit
lelkünk százrejtélyű épületének,
melyből Előtted csak egy kis részt láttunk,
s a szépet, mit Isten faragott rajta.*

*Bányász és Régiség-ásó!
Te adtad kezünkbe a tudás szerszámait,
hogy mindinkább égivé formáljuk az épületet,
melyen munkálkodni rendeltetésünk a földön...*

*Kegyetlen kór párnái közt
összefonódott törvények titkát bogozod —
de im' megzavarnak morc hivatlanok,
kik nem ösmerik a zsidó áldást
„koronás fő vagy nagy tudós láttára“...
Keményfényű bányalámpája szemednek
most a türelem azúrszínét sugározza szerte —
ó ékes pillanat! mocsárból felröppen a szellem-madár!
a f e l e t t e s - é n f e n s é g e n y ü g ö z i a z ö s z t ö n - é n - t...*

*Tudós! Tennen-magad koronázta Király,
bőrömmön villanyos szikrákat pattantó!
Ó hadd tegyem delejes lényed elé szívemet,
s az áldást ó hadd mondjam el én Előtted:
„Dicsértessél Örökkévaló Istenünk, a világ királya.
ki részt adtál dicsőségéből halandó embernek“ —
annak ki elénk-döbbsentette lelkünk minden salakját,
hogy Képmásodhoz méltó jobbakká lehessünk.*

ESZTER RAAB: APÁMNAK

Aldottak a kezek,
Mik vetettek
Téli reggeleken
Repülő sólymok zizegése mellett,
A vöröschamrás mezőkön
És szőlőt oltottak szerény alázattal,
S ültettek eukaliptust, mint ünnepi zászlót
A Jordán vize partján —
Kik zabolázták a lovat,
És állukhoz puskát illesztettek,
Hogy elűzzenek ellenséget,
A szegény sátor mellől,
A Béke sátorától,
Mely homok s bogáncs fölött trónol.
Kik nyitott éles szemekkel
Figyelnek a fiókákra
És maggal áldott zsenge dunamokra,
És a néhány ökörre,
Mely hever a lábban,
Barázdát szántanak a dombon,
Pusztával dacolva,
És először hasítanak a szűz talajba, —
Aldottak a kezek.

Marc Chagall: Portrait. A művész felesége

BEREND PÁL: MAI ZSIDÓ SZÓNOKOK

A zsidóság minden időben nagy szónokokkal rendelkezett. A próféták erkölcsi tanításai sokkal lassúbb ütemben mentek volna át a zsidó nép tudatába, ha nem támogatja a morális programot retorikai felkészültség, a meggyőződés lángjától áttüzesedett szó, a nyelv gazdag és kifejező sokszínűsége, a hajlékony, erőteljes és ha kell, lírai módon simulékony héber beszéd.

A legújabbkori politikai fejlődés ismét fontos tényezővé tette a fórumot. Az írott szó, a sajtó és akönyv mellett újból jelentősége van a szónoklatnak, a közvetlen meggyőzésnek, amely rádió közvetítésével millió és millió hallgató cselekvését és világnézetét képes irányítani.

A nagy, modern zsidó szónokok sorát Herzl nyitja meg. E sorok írója, aki a fiatalabb nemzedékhez tartozik, fájdalom, soha nem hallhatta a zsidó nép vezérét beszélni. De olyanok előadásából, akik Herzl munkatársai, vagy hallgatói voltak, tudom, hogy rendkívüli hatással volt közönségére. Ha Herzl beszélt, minden más vélemény jelentéktelenné halványodott.

A következőkben megpróbálom az egyetemes zsidóság jelenleg élő legkitünőbb szónokainak portréját megrajzolni. Ezek a vázlatok személyes élményen alapulnak.

Chaim Weizmann, a cionista világszervezet és a Jewish Agency elnöke a nem túlságosan hangosan beszélő, szónoki fordulatokra és fogásokra nem reflektáló, nyugodt és stilisztikailag kifogástalan rétorok közül való. Beszédeit ün-

nepélyes deklarációk és megnyitóktól eltekintve, soha nem készíti el, a pillanat hatása alatt áll fel és szól bele a vitába. Egyformán jól bírja az angol, a német, francia, jiddis és héber nyelvet, mint általában a cionista vezérkar legtöbb tagja.

Ha Weizmann megszólal, a terem elcsendesedik. Páratlan és példátlan tekintélye van. A zsidó meggyőződés és hit kisugárzását sok szónoknál éreztem, de egyiküknél sem ömlött felém olyan bő zuhatagban a zsidó emberi melegség, szeretet és szolidaritás kifejezése, mint Weizmann esetében. Lehetetlen, hogy az ember kivonja magát Weizmann befolyása alól. Az ellenzéki csoportok, amelyek néha nagy hevességgel támadják a cionista szervezet hivatalos vezéreit, Weizmannal szemben elcsendesednek.

Ennek a férfinak megvan az a képessége, hogy néhány mondattal megvilágítsa a kérdések hátterét, egy mozdulattal elsimítsa a viharokat és pár szóval új távlatokat vázoljon fel.

Emlékszem rá, a mult év augusztusában lezajlott cionista kongresszus tanácskozása holtpontra jutott. Olyan férfiak szólaltak fel Erec felosztásának terve ellen, mint Ussischkin, a Keren Kajemeth elnöke és Stephen Wise, az amerikai zsidóság vezére. Ha meg is volt a hivatalos terv számára a szükséges többség, kétségtelen, hogy Ussischkin, Wise és a többiek szenvedélyes ellenállása a kongresszus hangulatát erősen befolyásolta.

Marc Chagall: Mózes a törvénytáblával

Krisis-atmoszféra érződött a teremben. És ebben a pillanatban felállt Weizmann. Nem hivatkozott megállapodásokra, statisztikára, angol gyarmatügyi miniszterre, mindössze néhány mondatot fogalmazott meg, amelyek egy csapásra felfedték a felosztási terv igazi hátterét:

— Kétmillió fiataleberről van szó, akik az élet elején állanak és ma a legegyszerűbb jogot, a munkához való jogot veszítették el. Őket akarjuk megmenteni...

— Az öregek eltűnnek, hozzáigazodnak, vagy nem igazodnak hozzá az eseményekhez: porrá váltak ők, gazdasági és morális porrá egy borzalmas világ közepette... A jövő a fiataloké. Ha ők fognak úgy szenvedni, mint mi és ugyanolyan nyugtalanság rázza meg őket, megtalálják az utat, beacharit hajamim...

És ki felejtene el a leszűrt és kissé rezignált szavakat:

— Nem nézek fiatalos lelkesedéssel az elkövetkező útra. Nem kápráztat el a zsidó állam fénye, hiszen önök tudják, hogy éppen én voltam az, aki ennek a megjelölésnek nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget: az utat olyanannak tekintem, amely új állomáshoz vezet, új teljesítményhez. Módot keresünk, amelynek segítségével megvalósíthatjuk a „nagy” cionizmust. A jövőt átengedem az eljövendő számára.

Ussischkin közel jár a nyolcvan esztendőhöz. Orosz zsidó. Elpusztíthatatlan életerővel rendelkezik. Magas és egyenes, mint a fenyőfa. Ellentétben Weizmannal, aki a higgadt és profétikusan bölcs álláspontot képviseli minden kérdésben, az aggastyán Ussischkin egy harmincéves ember fanatizmusával és gátlásmentességével veti magát a tanácskozásokba. Kis törzsűrészeket helyez el villámgyorsan jobbra és balra. Előszóval beszél héberül és nagy művésze a klasszikus zsidó beszédnek. Tele van humorról, ötlettel és ifjúsággal. Mint Herzl munkatársa résztvett Palesztina feltárában. Egynéhány évtizede él a Szentföldön és a vi-

talításban, ami kiárad belőle, a régi zsidók erős biológiai ellentállását, szívósságát, a pátriárka-életkor magyarázatát látja a szemlélő.

Nem barátságos és nem közlékeny ember a magánéletben. Öreg orosz medve, mondják környezetében. De ha beszélni kezd az orosz-zsidó medve, szívében megremegnek a húrok és lírai mondanivalók csendülnek fel a meleg, mély orgánus regiszterén:

— Nem az a kérdés: ez, vagy amaz a rész, több, vagy kevesebb? A kérdés úgy hangzik, hogy egy népnek, amely még nem halt meg, egy népnek, amely él, jogában van-e becsületesen, ünnepélyesen, hivatalosan és a világ előtt lemondani örökségéről? A pillanat semmiféle realizmusa és kényelme, a számokkal dolgozó irón bárminemű bizonyítéka nem lehet döntő számunkra. A realizmusnak és a számoknak határa van. Nem lehet egy hétre megkeresztelkedni és utána megint zsidónak lenni. Nincs jogunk így cselekedni. Két és félezer évvel ezelőtt az Euphrates partján esküt tettünk Jeruzsálemért és ma nem akadhat kéz, amely a Themse partján ezt az esküt megsemmisítse.

Az öreg férfi szép és drámai kitörésében a hit, a zsidó vallási meggyőződés visszhangzott. Nem reálpolitika, nem kompromisszum, megalkuvás tényekkel, hanem az ősi zsidó rendeltetés és törvény áhitatos tisztelete. És még valami: csodálatos földimádat, ami a legtöbb mai európai zsidóból hiányzik. Ussischkin szószerint értette, amit mondott. Az ő számára a föld nem szimbólum, hanem talaj, televény, amelyből a tejjel-mézzel folyó Kánaán ezer gyümölcse és gabonaféléje sarjad. A Keren Kajemeth, a zsidó nemzeti alap elnökének az évtizedek óta folyó földvásárlási akció egy pillanatig sem üzleti, politikai, vagy stratégiai aktus. Hanem isteni parancs teljesítése. A zsidó nép visszavezetésének útja a megváltó, minden élet megfiatalító földhöz.

Nachum Goldmann szőkésbarna fiatalember. A cionizmus külügyminisztere: ezt a megjelölést kapta az elmúlt években. A Jewish Agency állandó képviselője a Népszövetségnek. Genfben mondták nekem, hogy népszövetségi körökben, a tanácssteremben, a népek nagy találkozásánál páratlan népszerűsége tett szert. Nyelvcsenő, aki tökéletes kiejtéssel beszél az európai idiómákat. Weizmann minden szavában a kemény orosz, szláv akcentus dominál. Goldmann a született filológus könnyedségével éli be magát az idegen nyelvek muzsikájába.

Azt hiszem, hogy a cionista mozgalomnak ma legkülönbözőbb szónoka. Igazán nem túlzás, mikor az elmúlt évtizedek legnagyobb politikai rétorával, Stresemannel hasonlítják össze. Ugyanaz a fortisszimóba átcsapó fanatizmus fűti át Goldmann beszédeit is, mint egykor a német külügyminiszterét.

Olyan szónoki sikert még alig láttam, mint Goldmannét a kongresszuson. A delegátusok feálltak és percekig tapsoltak, mint egy primadonnának. A páholyokban, amely a közönség számára volt fenntartva, fiatal hölgyek ültek, akik extázisban kiabálták:

— Goldmann, Goldmann...

Amellett nagyon kitűnő ember. Művelt, tehetséges. Az új cionista nemzedék remek képviselője. Általános vélemény szerint: Weizmann utóda. Politikus legkisebb sejtjéig: életeleme a vita, a parlamentáris debatte, a politikai probléma, amelyet szeret kiszélesíteni, nagy összefüggések középpontjába helyezni. Nagyvonalú, logikus elme, aki tisztában van vele, hogy milyen óriási jelentősége van az igazság mellett az igazságot propagáló agitációnak is.

Teljesen hiányzik belőle, amit rossz értelemben zsidónak neveznek. Európéer a szó angol fogalmazásában. És ez jól van így. A zsidó nép elsősorban szellemi, lelki. Másodsorban faji közösség. Helyesnek tartom, hogy a nemze-

tek színe előtt olyan zsidó képviseli népünket, akiben zsidó hit, műveltség, öntudat, tehetség, kivételes politikai képesség koncentrálódott, de ugyanakkor minden mozdulatában megjelenésének valamennyi részletében a legtisztább európai szellemi típust reprezentálja.

Stephen Wise, az amerikai zsidó rabbi, a híres prédikátor, magyar származású. Hat nemzedékre vezet vissza családfáját magyar földön, mint e sorok írójának elmondta. Anyja zsidó-magyar nemesi család gyermeke, farkasházi Wolff-lány. *Stephen Wise* fiatal korában New Yorkba került. A legnépszerűbb amerikai zsidó pap, akinek szónoklatait egyformán hallgatja zsidó és másvallású közönség.

Nem papos jelenség. Angolszász politikusra emlékeztet. Fekete zakkóban jár, kalap nélkül, aktatáskával. Túl van a hatvan esztendőn.

Wise nagy pátozzsal beszél. Héber és francia nyelven szónokol. Legszívesebben mégis angolul. Kis staccato-mozdulatokkal kíséri mondanivalóját. Erősen támadó jellege van beszédeinek. Nem szereti a csendes, kenetteljes, semmitmondó felszólalásokat. Boldog, ha vihar támad körülötte, amelyet túlkiabálhat. Az orkán igazi éltetőeleme, mikor hús oldalról szólnak közbe és ő hús felé ríposztozhat. Tekintély nem igen van előtte: *Weizmann*t még *Ussischkin*-nél is jobban támadja.

Szuverén öntudat hangzik ki szavaiból. Annak a zavartalanul fejlődő világnak merész és bátor véleménye, amelyet amerikai zsidóságnak nevezünk. Az európai zsidó töbhnyire halk és rezervált magatartásából semmi sincs *Wise*ban. Csupa erő és harciasság. Mennyire igaza volt *Weizmann*nak, amikor megállapította, hogy *Wise*nak Londonban kellene élnie, az óceánon innen, hogy csodálatos faji önértékeléssel, bátorságával egyenessé kalapálja az egyre jobban hajladozó zsidó gerincet.

Ben Gurion, a munkásvezér, őszhaju, halkán beszélő úr, akiben semmi sincs a demagóghól. Nyugodtan előadhatna a legkonzervatívabb angol egyetemen: csupa előkelőség és meggondoltság. A zsidó munkásság magas nivójára jellemző, hogy ezért az emberért élnek-halnak, őt tartják vezérüknek, aki mindenkire inkább emlékeztet, mint agitátorra. Hangja kisé magasnak hat, mentes minden tudatos szónoki modulációtól. Arca sápadt, gesztusai szerények, beszédei kerek, okos és intellektuális jellegű gondolatokból kapcsolódnak össze. Egy hang nem utal a forradalmárra.

A zsidó nép munkásainak vezére nem is gyors átalakulást követel: hanem szoros együttműködést a zsidóság valamennyi rétegével. A munkásvezér és a mozgalom nagykapitalistái megegyeztek a követendő útbán: amely a munkás és munkaadó osztályharc által képviselendő érdekeinek fontosabbnak tartja a közös zsidó érdeket.

Wladimir Jabotinsky, a világháborúban a palesztinai zsidó légió szervezője, a revizionisták vezére.

Egyformán jól beszél németül, héberül, franciául, olaszul, angolul. De minden változatban élénk, érdekes, temperamentumos szónok. A költő-lélek — *Jabotinsky* *Dante* átültetője héber nyelvre és *Bialik* fordítója oroszra — nagyon jól megfér az ő esetében a militarista vénával.

Ellenfelei is elismerik *Jabotinsky* kivételes tehetségét, beszédeinek hatalmas propaganda-erejét. *Jabotinsky* könnyedén, megerőltetés nélkül szónokol öt-hat órán át. Ami még különösebb: hallgatósága sem fárad el. *Jabotinsky* szónoki sikereit nem a fizikai erő kifejtés produkciószerű dokumentálásával éri el, mint inkább a lírai hang, az írói értékű mondanivaló, a cézári módon megfogalmazott állítások energikus, friss és változatos egymásutánja tartja ébren pillanatnyi elcsöndesedés nélkül a közönség érdeklődését. *Jabotinsky* a jelenkor egyik legnagyobb szónoka.

Marc Chagall: *Abrahám és a három angyal*

LENKEI HENRIK: A KERUB HARCA A SÁTÁNNAL

*Ahol fejét felüti a kajánság,
Egy bátor Kérub szegzi rá a lándzsát:
Mióta itt él Ádám nemzedéke,
All ez a párbaj s nincsen ma se vége.*

*Az Egek ura bárhogy is segítse,
Agyát, szívét száz lánggal melegítse,
Bár vele küzd ezer szerelmes angyal
A Kérub nem bír a galád hadakkal.*

*Buktából Sátán meg-meg újra felkel,
Tüzet okád sárkány — kígyósereggel,
Dúl az Irigység, tombol a Gonoszság,
Az Őskaoszt mind vissza-vissza hozzák.*

*Virágágyakra szennyet hányva-hánynak
Kidöntik fáját a szép oltványnak.
Erőszak dúlja hű szántó vetését,
Szent szárnyalást kicsúfol a Ledérség.*

*Zászlósai a vadpokoli Zűrnek
Mindent, mi tiszta, álnokul legyűrnek,
Sötétség hág a tiprott Fény fejére —
Nincs nagy e földön, ki célját elérje!*

*S a Kérub mégsem hagyja abba harcát,
Nem bánja ő évezredek kudarcát —
Övé lesz, tudja, Győzők koszorúja
S üdvözli egykor milljó Hallelúja!*

DR. FÉNYES MÓR: MARANNUS TANÍTVÁNYAIMHOZ

Ott kell tehát találnom benneteket — ha csak lélekben is — a rabbiság előszobájában, a vallási desperádók tolongó sorában!... Titeket, kik még az ünnepnapokon üdvözlés kapcsán a templomból kimenet tanítványi hűségtekről és zsidó érzelmeitekről biztosítottatok.

Végeszakadt hát véghetetlennek ígérkező türelmeteknek, nem birtatok sem anyagilag, sem lelkileg az ellentállást, mert úrrá lett rajtatok is a mindnyájunkat magával sodró életöszön, amely bennetek még nem sívik, mint mi-bennünk, öregekben; ezzel szemben elhallgatott atyáitok intelme, feledésbe húzódott a hittani óra emléke és gyászfátyolba burkolózik édesanyáitok menyeyi képe... És amikor egy eddig rátok idegen imát és fogadalmat kell elmondanotok, ... új világba szédültök át, ahol saját kebletekből fakad a megvetés, mit eddig csak a külvilágtól szenvedtetek el...

De távol legyen tőlem ezúttal, hogy lelkiismereti gyötrelemekkel terheljelek benneteket, amikor amúgyis megtörve és tántorogva léptek a reménytelen útra, ahol tuskészúrás vár rátok, gúny és lenézés kísér benneteket. Talán inkább magamra kellene vetni és mellemet verni, hogy a hitoktatás idejét talán lélekölő filológiai pepecseléssel töltöttem s nem használtam ki minden percét arra, ami jellemképzés, hitérzületi nevelés szolgálatában állott volna. Nem is háritom vissza a felelősséget az országos tantervre és arra a közönyre, mellyel az illetékes vezetők a hitoktatás problémájával szemben viselkedtek. Azzal a morálprédikációval sem állok elétek, hogy „nemcsak kenyéren él az ember“, mert el vagyok készülve feleletekre, hogy láttam-e már embert, aki kenyér nélkül él? Legyen a feledésnek átadva, ami a múlté. Inkább atyai jószívvel útravalót adok nektek a következőkben, melyek arra adnak példát, hogy mihamar felocsudó jobb belátásokkal átmentsétek a jövő zsidósága számára azt, ami oly heroikus életerőt adott őseiteknek évezredek át: zsidó lelki habitust, a zsidó messzianikus reménységet, hogy szívetekben hamuba hunyva bár, hevülve várja a szebb jövő szellőjét.

Elvezetlek benneteket még egyszer (a Marcus Ehrenpreis könyve: *Das Land zwischen Orient und Okzident* nyomán) sorstestvéreitek, a portugáli marannusok emlékéhez.

1496-ban I. Mánuel portugál király a spanyol példát követve, kiűzte országából a zsidókat, kik mindaddig a kényszerrel szembeszállva, nem tértek át a katolicizmusra. A 14 éven aluli gyermekeket azonban kiragadhatta szüleik karjai közül és keresztvíz alá hajttatta. Sokszázezer zsidó természetesen nem tudott gyermekétől így megválni és inkább félredobta a vándorbotot és követte gyermekét a kereszténységbe.

Azok, kik sok esetben szüleiknek a temetőből kitépott sírköveivel megterhelve új hazára találtak Hollandiában, Angliában, egész Európába elágazva felvirágoztatták a kereskedelmet és olyan elméket szolgáltatottak a világnak, mint Spinoza és Disraeli. A visszamaradott „új keresztények“ pedig jóideig kíméletes bánásmódban részesültek, úgyhogy még a XVI. században is 126 zsidóhitjellegű hitközség volt kimutatható. Viszont származásuk bélyegét is kellett viselniük, a katolikus templomokba csak külön „zsidókapun“ át bocsátották be. De bár most már teljes vallásszabadság uralkodik az országban, a volt marannusok ma is bizalmatlankodók fellépésükben, félénkek vallási maguktartásában. Számos olyan rejtélyes vallási szokást ismertet Carlebach az ő életükben, melyeknek magyarázatát maguk sem tudják megadni, de a történeti fürkészés az első marannus nemzedékre vezet vissza, amely még azokkal igyekezett a zsidósághoz való szítás gyanuját elhárítani.

A zsidó vallási hagyományokból elevenen él még sokakban a Szombat, melyet péntek esti mécsgyújtással avatnak, de ezt idegen közeledtére elrejtik, a Jomkippur (*Dia Puro de Senhor* néven, nem a bibliában előírt napon), melyet 24 órás szigorú böjttel és énekek elrebegésével otthon ünnepelnek, úgyszintén a *Pészach*, melyen csak keletlen kenyeret fogyasztanak, de nem vezetnek be Széder-esttel. Itt-ott felcsillan egy-egy zsidó hagyományszilánk esketési és temetési szertartásaikban is. Bibliát, imakönyvet, papot és templomot nem ismernek, de előszóiban hagyományoznak portugál nyelven bibliai reminiscenciákkal, sőt itt-ott héber frázisokkal telített zsidószellemű imaformulákat, melyek az ősi heroikus szellem lüktetését éreztetik; az Ábrahám tüzes kemencéjére, Izsák áldozatul hozatalára, Dániel társainak az oroszánveremben való tartózkodására utaló emlékek szövik keresztül-kasul, s az inkvizícióhoz való viszonylatok színeznék.

Ezeket ma már hosszas fáradozás után összegyűjtve találjuk Schwartz Sámuel, lodzi mérnök által kiadott „*Arqueologia e historia Os Cristaos-Novos en Portugal no Seculo XX, Lisboa 1925*“ c. könyvében.

A héber szölamok között találjuk „*Adonáj Sebaót meló col haares Quebodo*“ t egy olyan imában, melynek eszmemenete: Te jól tudod, hogy nem cselekedhetünk kötelességeink szerint, mivel szétszórtan, elhagyatottan, Jeruzsálemtől távol tengődünk, ... óh szabadíts meg mindettől, ami veszedelmes testemre vagy lelkemre, miként megszabadítottad Mózeset és Izráelt a Faraó kezétől, Dávidot Saul lándzsájától, Jónást a hal gyomrától... (Jeremias után:) Ne dicsekedjék a gazdag az ő gazdagságával, ne a hölcs az ő hölcseségével és ne az erős az ő erejével, mert ezek értéktelenek, csakis a jó cselekedet válik dicsőségünkre.

A marannusok egyenjogusítása azzal indult, hogy a XVIII. század végén Pombal a máglyahalált és „a vér tisztaságát tanúsító bizonyítványt“ eltörölte; 1821-ben már végkép megszűnt az inkvizíció, 1908-ban véget vetettek a katolikus egyház kizárólagos uralmának. 1927-ben megalakult az oportói „*Mekór Chajim*“ zsidó hitközség és ezt követő években számos más zsidó hitközség, melyeket *Barro Basto* kapitány volt marannus hihetetlen buzgalma és emberfölkötti fáradozása hívott életre. Ezekiel próféta pásztorképére járja be az Istentől elrugaszkodott falvakat, kikutatja a marannusokat, buzdítja a színvallásra, szervezi gyülekezetekbe, tanítja őket a héber nyelvre, melyet ő maga is csak férfikorban ismert meg, szerez imaszövegeket, ír prédikációkat és vallási rendtartásokat, életrehív szociális intézményeket, szerkeszti „*Lappid*“ (Fáklya) c. héber-portugál folyóiratot. Az ő lelkesége, miként Ezékiel, életet önt Izráel hulláinak csontjaiba, hogy felállanak és nagy seregge gyülemlenek.

Érdekes, hogy a lisszaboni hitközség újszerű héber humoros imát alkotott a *Sovuósz* ünnepére, mely az Isten és Izráel közötti szináji szövetséget zsidó házasságlevél (keszubo) alakjában ünnepli.

„*Sziván 6-án, Szinájról jövet a világteremtés 2448-ik évében Izráel nevű vőlegény... szólt Isten gyönyörűséges hajadon lányának, a Tóranak. Eljegyezlek magamnak örökre, eljegyezlek hűséggel...*“

Igen, örök és hűséges jegyese Izráel Istennek. Ezek frigye mélyen vésődött a legkésőbbi ivadékok lelkébe és ennek emléke kitörölhetetlenül él és dacol az idők szeszélyével és azt a derűs képet vetíti a jövőbe, melyet a próféta körvonalozott:

Mindannyian seregestül jönnek vissza, faid messziségből közelednek, lányaid karon hozatnak.

DR. PATAI RAFAEL (JERUZSÁLEM):

A ZSIDÓ DIÁKSÁG ÉS A HÉBER EGYETEM

A szent város, Jeruzsálem határában, a Scopus hegyén emelkednek a Héber Egyetem épületei, szembenézve a sivataggal. Az egyetemi kórháznak befejezéshez közeledő épülettömbjei szinte érintik az alattuk elterülő Iszavijja falu utolsó házait. Vajjon teljes egyetértés és együttérzés lesz-e az országban, mire a kórházépületek elkészülnek és fognak-e az ósdi arab falucska lakói részt kérni és kapni az új zsidó kórház egészséget védő munkájából, betegséget gyógyító áldásaiból?...

Gyakran kapok leveleket külföldi barátaimtól és ismerőseimtől, meg ismeretlenektől is, kész orvosoktól, stud. med.-ektől és középiskolát végzett diákoktól, akik érdeklődnek, hogy lehet-e a Jeruzsálemi Héber Egyetem orvosi fakultásán, mint gyakorló orvos, mint asszisztens elhelyezkedni, vagy mint diák orvosi képzést nyerni. Sajnos, még mindig igen nagy a tájékozatlanság a Héber Egyetem felől. És így minden esetben el kell magyaráznom az érdeklődőknek, hogy a Héber Egyetem orvosi fakultásának kiépítése még csak a kezdet kezdetén van, egyelőre, a közeli hónapokban, csak az egyetemi klinikák épületei fognak elkészülni. Az egyetemi kórházak csak annyiban fognak különbözni a többi jeruzsálemi kórháztól, hogy a betegek ápolása és gyógyítása mellett fokozott lehetőséget fognak nyújtani az orvosoknak kutató és egyéb tudományos munka végzésére. A világ nagy egyetemeiről idegyűlt kiváló orvosprofesszorok vezetése mellett továbbképző tanfolyamokat fognak létesíteni az egyetemi kórházakban kész orvosok számára. Így fog azután lassanként kialakulni az orvosi fakultás, mely azonban csak néhány év múlva lesz abban a helyzetben, hogy mint egyetemi tanintézet orvosokat képezhessen ki.

De hasonló tájékozatlanság uralkodik a gálut országai-ban a Héber Egyetem meglévő és részben régóta működő fakultásai és intézetei felől is. A zsidó diákság, mely oly sok egyetemről teljesen ki van zárva, nem is tudja, hogy létezik egy főiskola, mely teljes értékű kiképzést nyújt diákjainak a szellem- és természettudományokban, mely mindenkor nyitva áll előtte és melyen a felvétel csak egyetlen feltételhez van kötve: egy kis héber nyelvtudáshoz. És éppen ebben a pontban is nagy könnyítést vezetett be az Egyetem az őszi tanévvel kezdődőleg. Héber nyelvkurzusokat rendezett be a külföldről jövő diákok számára, hogy ne kelljen a héber nyelv elsajátítására szükséges időt külföldön tölteniök, hanem itt Jeruzsálemben tökéletesíthessék magukat a héberben, szaktanulmányaik elvégzésével párhuzamosan.

A szellemtudományi fakultáson a *Judaisztikai* intézet a zsidó tudományok minden ágát műveli. Mellette az *Orientalisztikai* intézetben az összes keleti tudományok képviselve vannak. Az általános szellemtudományok közül tanítják az *archeológiát, román nyelvészetet, történelmet, mezőgazdaságot, filozófiát, pedagógiát, stb.* A *matematikai, természettudományi fakultáson a hallgatók kiképzést nyer-*

A jeruzsálemi héber egyetem orvosi fakultásának új klinikai épületei a Scopus-hegyen

hetnek a matematikában, fizikában, kémiában, biokémiában, botanikában, zoológiában, bakteriológiában, higiéniában, geológiában, stb. Mindezekben a szakokban elnyerhetik a hallgatók tanulmányaik befejezése után a *M. A. (Magister Artium)*, illetőleg *M. Sc. (Scientiarum)* és később a *Ph. D. (Philosophiae Doctor)* okleveleket.

Amerikában szokásos, hogy az egyetemek a legkülönbözőbb ujságok hasábjain öles hirdetésekkel hívják fel magukra a diákság figyelmét. Talán ehhez a módszerhez kellene a Jeruzsálemi Héber Egyetemnek is folyamodnia a zsidó diákság érdekében, hogy az egész világ zsidó ifjúsága egy csapásra tudomást szerezzen a tanulmányi lehetőségekről, amelyeket a Héber Egyetem nyújt.

Azonban hangos módszerek nélkül is megtelnek évről-évre a Jeruzsálemi Héber Egyetem falai és százával jönnek évenként a diákok a világ összes országaiból. Az Egyetem megszerzi a bevándorlási engedélyt, melynek alapján tanulmányaik elvégzése után is mint teljes jogú polgárok telepedhetnek le és dolgozhatnak az országban. A diákok nagyrésze nem kap szüleitől támogatást, hanem a maga erejéből tartja el magát. Az Egyetem természetesen sokban segítségére van diákjainak, ösztöndíjakkal, menzájával, munkaközvetítéssel. A diákok évi tíz font tandíjat fizetnek, ezzel szemben minden diák az Egyetemnek száz fontjába kerül (az Egyetem évi 80.000 fontnyi költségvetését elosztva a hallgatók jelenlegi számával, nyolcszázal, kapjuk ezt a számot). És bár ezek szerint minden új diák újabb 90 font kiadást jelent az Egyetem költségvetésében, melyet a világ zsidósága önkéntes adományaiból fedez, mégis hívó szóval fordul a Héber Egyetem a zsidó ifjúság felé: Jöjjetek! És bízva teszi hozzá ehhez a hívó szóhoz a másik felhívást az egész világ zsidóságához, melynek szent kötelessége, hogy lehetővé tegye a zsidó tehetségek kiképzését: Segítsetek!

BÁRÓ HATVANY BERTALAN: LÉVY VILMOS A SZOBRÁSZ

28 éves fiatalember készül első kiállítására. Műtermében a fejek, mintha nem is szemmel: mintha szájjal néznének ránk. Szájak sora. Komoly, elmélyedő szájak, élveteg vagy aszkétikus, rejtélyeket záró vagy gúnyt mosolygó ajkak kísérik végig. Az emberi szó szerve a lélek tükrévé válik Lévy szobraiban.

Honnan van ez? Hogy vált az egykori medikusifjú a kifejezés démoni erejének ábrázolójává?

Nagy és fájdalmas megrázkódtatások, egy vérbeborult város polgárháborús szenvedései váltották ki Lévy Vilmosból a szobrászt. Néhány éve ennek. Nem ment külföldi mesterek műhelyeibe, itthon dolgozott, Pátzay Pál megértő baráti irányítása mellett. Ma is Pátzayt vallja mesterének, bár az útmutatás követése sohasem befolyásolhatta Lévy eredeti és önálló felfogását.

Sokat lehetne arról írni, miért olyan egyiptomi hatá-

Lévy Vilmos: Új világ

Lévy Vilmos: K. E.

súak Lévy művei. Ott van az egyik főmunkája: hinduruhás, szép, fiatal leányt ábrázol, guggoló ülésben: a Buddhák hagyományos helyzetében. Miért van az, hogy ez a szobor nem a Buddha ábrázolásokat juttatja eszünkbe, hanem az egyiptomi régi birodalmi híres írnok képmásait? Ha egy kis fej egyiptomias ajkait, vagy a nagy drámai művésznő portrait-szobrának álmodozó vonásait nézzük, tán megmagyarázhatók még a felkeltett Nílusparti reminiscenciák, hiszen az amarnai leletek szépségeit az európai múzeumokban, s a kitűnő reprodukciók seregeiben csodálhatja minden művelt ember. Nem kell tehát meglepődnünk, ha új életre látjuk kelni az egykori elfeledt és elátkozott „eretnek-király“ udvarának egyedülálló művészetét ennek az ízig-vérig új és mai szobrásznak alkotásai-ban. De miért alkotnak ezek az „egyiptomias“ művek oly szerves egészet, oly egységes oeuvre-t azokkal a valóban nem-nílusi alkotásokkal, amelyeket mellettük láthatunk. A nap felé forduló fiatal nőalak, a jövő nemzedék komoly és törekénységében is oly ruganyosnak, oly elpusztíthatatlannak látszó jelképe, lapos sarkú cipőjével, bátor kiállításá-

val, vajjon miért tartozik oly szorosan össze az ó-egyiptomi ihlettség munkáival? S az arckép-karikatúrák, a szemüvegükön át oly különös iróniával ránknéző fejek miért emlékeztetnek, messze idők kódén át, minden korok legelső ismertnevű szobrászára, arra az amarnai Thotmeszre, akinek műterme ott állott Echnaton király palotájának árnyékában?

Úgy gondolnók, tán az eszközök, a hatások megválogatásának szigorú gazdaságossága teszi, hogy még ezeket a műveket is az ősök rokonának érezzük. Mert Lévy Vilmos művészetének talán ez a magyarázata: nem nagyol el, nem hagy ki, de a szükségszerűre szorítkozik, s arra, amit ki akar fejezni. Ihlettség és irónia egységes egészbe vegyül nála, mint vegyült az amarnai művészek munkáiban is.

S így, ha Lévy műveit szemlélve, megállunk a modern lélektan ősz bűvárának relief-portrait-je előtt, gondoljunk Thomas Mann ünnepi beszédére, arra a beszédre, amelyben a nyolcvanéves tudós méltatása közben így szólott: „el fog jönni az az idő, amidőn az ember félő tisztelettel bár, de nem irónia nélkül fog Kozmossszal szembenállani.“

Lévy munkássága tán egyik záloga ennek az új, egykor eljövendő egységnek.

Lévy Vilmos: Freud (relief)
(Felvételek a művész kollektív kiállításából a Tamás-galériában. A kiállítást az egész sajtó meleg elismeréssel fogadta)

Lévy Vilmos: Basilio (A sevillai borbélyban)

Lévy Vilmos: Darvas Lili

GYÖRGY LÁSZLÓ: A TÁRSASÁG ÖT TAGBÓL ÁLLOTT

Hollós, a bankár, aki a tarkóján már kissé kopaszodott, Rosenberg mellett ült a fotelben és meglegedetten nézett körül. Mint minden szerdán este, most is a helyén volt mindenki. Dános hosszú, hátrafésült hajával, inkább valami hóhortos költőre hasonlított, mint egy komoly közgazdászra. A manchesterizmusról szóló könyve, amely nemrég hagyta el a sajtót, élénk sikert aratott. Vele szemben a kis Berger ült nagy, feketekeretű szemüveggel az orrán és Hollósnénak magyarázott valamit heves taglejtésekkel. A hangja egyre erősebb lett, úgyhogy mindannyian elhallgattak és mosolyogva kezdtek figyelni szavaira.

A nagy emberekről beszélt.

— Filozófia, kedves tanár úr? Filozófia?

Rosenberg kockáztatta meg kedélyesen a kérdést.

Berger tanár úr egy kicsit zavartan hallgatott el és a ráfigyelő szemekbe nézett. Aztán előredőlt a karosszékből és Rosenberg térdére tette a kezét.

— Egy téves eszmerendszert akartam felbontani a magam csodahívő módján. Arról volt szó, hogy nagy dolgokat csak kimagasló, nagy egyéniségek tudnak véghezvinni. Azok, akik exaltáltan fanatikusak és erősen hisznek önmagukban. Én kétségbevittem ezt és egyben egy eleven példát hoztam fel ennek a teóriának a megcáfolására. Ez az ember...

...egy zsidó volt — vágott közbe hirtelen Dános.

— Úgy van. Egy zsidó, de honnan...

— Kedves tanár úr — mondta Dános mosolyogva. — Maga sohasem beszél másról, mint a zsidókról. Fogadni mernék, hogy most is egy ilyen história következik. Hát halljuk azt a héber legendát. Mi magunk is zsidók vagyunk, de sajnós, reális, élő zsidók, akik már nagyon messze állnak a legendáktól.

Berger tanár úr levette szemüvegét. Nem szólt egy

szót sem. Hallgatott. Elővette a zsebkendőjét és megtörölte vele izzadt homlokát.

— Azt hiszem, Dános úr, önben egy költő veszett el. Milyen szép ez a cím. Szép és igaz. Héber legenda. Mert ez csakugyan nem más, mint egy ezerkilencszázharminchármas legenda. Legenda három részben egy pesti zsidóról, aki itt él közöttünk ma is. Itt él, dolgozik, izzad és... és gyümölcsöt árul egy ócska, kétkerekű kordén a Dob-utca sarkán.

A neve Goldstein Ábel.

Az ócska kordé minden hajnalban kinn állt már a helyén és a tetején halomra rakva ott ujjongtak a piros bácskai almák az aranypihés kecskeméti barack mellett. — Valódi mazsolám van, mégpedig Görögországból — szokta mondani Goldstein úr (mert ekkor még úr volt) a sánta, öreg hordárnak. A narancs Sziciliából jön hozzám, a banán pedig Kaliforniából. Milyen jó az Isten, hordár úr. Bácskát, Görögországot, Sziciliát és Kaliforniát küldi Goldstein Ignác segítségére ide a Dob-utcába. Aki hisz — tette hozzá —, az sohasem csalatkozik.

Egy hideg, ködös januári reggelen, amikor felébredt az ágyban, odaszólt feleségének:

— Rózi!?

Az asszony nem felelt.

Egy fénytelen szemű angyallal álmodott azon az éjszakán Goldstein, aki kinn állt a gangon, hóna alatt egy hivatalos táskával és Goldstein Ignácnét kereste. — Minek teccik őt keresni? — kérdezte nagy tisztelettel Goldstein. — Egy idézést hoztam neki — szólt az angyal. Ez volt az egész, semmi több és Goldsteinnak most jutott csak az eszébe, hogy milyen hideg és csillagtalan volt az angyal két szeme.

— Rózi!!!

Ijedten rázta meg az asszony vállát és ekkor látta, hogy az az ember, aki tíz éve társa volt a nagy vándorlásban, hazakeresésben, most itt fekszik mellette s nem felel. Jeges rémülettel ugrott ki az ágyból és a szomszédokért kiáltott. A szomszédok bejöttek, körülállták az ágyat és Jedlicska, a szabó, aki a legokosabb volt a házban, előlépett.

— Meghalt, szegény — mondotta összeráncolt homlokkal.

— Szegény, szegény — siránkoztak a lakók.

— Meghalt? — kérdezte tompán Goldstein.

— Igen, ebbe bele kell nyugodnia — felelte a szabó. — Isten kezében vagyunk.

— És Ábelke?

— Ki az az Ábelke?

— A mi kishúunk! Az is meghalt?

A lakók fejüket csóválták és bólintgattak.

— Nem értem, Goldstein úr, hol van a kishú?

— Itt, — mutatott le az ágyra.

Aztán felemelte mind a két kezét. Az arca komoly volt, csak a szemhéja égett vöröses lázban.

— Az Isten adta és elvette. De Ábelke még csak öt-hónapos. Ábelkének még négy hónap kellett ahhoz, hogy a világra jöjjön. Ábelka él. — Itt él — dobta le magát és rátapasztotta fülét a hideg testre. Itt ver az ő élő, fiatal szíve a halott szív alatt. — Itt dobog. Itt ver... jaj... hogy ver, hogy él... él... Ábelke... Ábelke.

És ájultan nyult végig a padlón.

— Hogy-hogy — kérdezte Rosenberg. — Az asszony meghalt és az öthónapos méhmagzat még élt tovább?

Lévy Vilmos: Hindu nő

— Igen, — mondta a tanár. — Egyébként ez nem rendkívüli eset. A gyermek ilyenkor még él pár órát s aztán meghal.

Hollósné izgatottan közbevágott.

— De kedves Lokoska, — egy gyors operáció...

— Nagyon ritkán segít. Rendszerint soha.

— Rettenetes! És mondja csak tovább, Goldstein...?

— Goldstein megőrült!

— Megőrült?

— Igen!

— És most hol van?

— Ez a héber legenda második fejezete. Sokkal rövidebb, mint az első és lényegesen hosszabb, mint a harmadik.

A tébolyda igazgatója az egyik napon, amikor belépett a különcellába, megszólította Goldsteint.

— Hogy érzi magát?

— Köszönöm, igazgató úr — felelte Goldstein csendesen — jól.

— Nem unatkozik?

— Nem! Levelet írok. Egész nap levelet.

— Levelet? Hová?

— Az Úristenhez. Megírom neki, hogy az angyal tévedett, amikor az idézést elhozta, mert azon csak a feleségem neve állt. Ábelke nem számít. Ábelke tévedés lesz.

— De Goldstein úr, a Jóisten sohasem téved!

Goldstein zavartan hökkent meg és homloka ránciba szaladt. Amikor az igazgató már rég elment, ő még mindig egyetlen pontra bámult. A Jóisten sohasem téved — morgta.

És abbahagyta a levélírást. Két hét múlva pedig hazarendték.

Mindenki hallgatott és kíváncsian nézett a tanárra, aki elvágta szavainak fonálát, de csak egy rövid pillanatra.

Azt hiszem, valamennyien kíváncsiak a legenda harmadik fejezetére. Goldstein Ignác, aki a gyermekét temette el felesége szíve alatt és levelet írt az Istenhez, ugyanilyen ember volt, mint mi vagyunk. Lehet, hogy csalódni fognak bennem, amikor valami roppant érdekes és izgalmas befejezést várva, csak egy embert fognak kapni, akit egyébként ebből az utcára nyíló, nagy ablakból kitünően lehet látni.

Felállt és az ablakhoz lépett. Mindenki utánanyomult. még Nagy is otthagya a bőrfotel.

— Látják azt az ablakot ott lenn — mutatott az esti utca lucskos csillogásában ragyogó gyümölcsös kocsi felé. Ott melengeti kezét a karbidlámpánál. Figyeljünk egy kicsit. Jön egy nő.

— Megszólítja — kiáltott fel Hollósné.

— Biztosan gyümölcsöt kínál neki!

— Nem hinném, nagyon rongyos teremtés.

— De igen. Nézze, milyen óvatosan rakja zacskóba a legszebb narancsokat.

Látszott, hogy a nő még beszél egy pár szót, aztán elmegy egy kicsit billegő, furcsa járással. Egy pár jött most egymásba karolva és a gyümölcsáros eléjük is odalépett. A férfi dühös lehetett, mert mellbelökte, úgyhogy nekiesett a kocsinak. Szegény öreg könnyesen kapkodott levegő után.

— Mi az, mi történt vele!?

— Semmi, — szólt a tanár. — Ezt nem veszi semmibe, már megszokta. Minden nőt, akit csak tud, megszólít és megkérdi tőle, hogy nem hord-e életet a szíve alatt. Annak, aki megmondja, hogy igen, hecsomagol egy csomó gyümölcsöt, mert Ábelkének nem szabad meghalni, az új Ábelkének meg kell születni szépen és erősen.

Lévy Vilmos: Amerikai leány

MÉIR AJÁLI*: IMÁDSÁGOM

Ime, ez volt az én imádságom:

Könyörgök hazám, adj nékem gyökeret,

Legyek, mint zsenge lóhere-levél,

Mely nedvet szív mezőid emlőiből,

Dédelgetetten harmat-cseppjeidtől,

Oh add, hogy legyek,

Mint levegődben fogant csecsemő.

S midőn őrségem vártáján álltam,

A mezőért, hogy fel ne gyűjtsák,

A fáért, hogy ki ne vágják,

A göröngyhatárért, hogy el ne tolják,

S testvéreim életfonaláért, hogy el ne tépjék,

Ködben és világos éjszakákon,

Hangot hallottam, mely szólott bennem:

Én, figyelj!

E földnek fia vagy te,

Mit megáztattál véred verejtékével

És róla magasztosulsz fel,

S birtokba veszed és birtoka leszel.

* Magyarországi származású Chaluc, egy új palesztinai telepen dolgozik és mint héber poéta is jó névre tett szert. Versei a „Davar“-ban jelennek meg.

FEHÉR ARTHUR: EMLÉKSZEL, JÓZSEF?

Tisztelt Szerkesztőség! Nem tudom, ki helyettesíti a Mult és Jövő főszerkesztőjét, amíg ő a Szentföldön tartózkodik. De felhasználnom Patai József távollétét arra, hogy mellékelt cikket, melynek talán ő szerénységéből nem adna helyet, a júniusi szám részére beküldjem.

Igaz hívük *Fehér Arthur.*

Ha nem kapom el idejében felémnyújtott kezedet s nem rántlak fel ügyesen, mint a légtornász, a már mozgó vonat lépcsőjére, hát bizony szépen lecsücsülsz a perron aszfaltjára és én utazhattam volna egyedül Késmárcra, kultúrestélyt tartani. — Képzelem, mi lett volna!... a jegyek az utolsó szálig mind előre eladva... zsúfolt ház... izgatott, tüzes hangulat a teremben, mint rabbiválasztás előtt, vagy hitközségi-adó emelése után... küldöttség a vonatonál... ünnepi ebédek, vacsorák és egyebek... elől- és hátuljáró beszédek... és Patai József nem érkezett meg...!

Szavalthattam én volna szeretett hittestvéreimnek akár jóreggeltig is, mindenki csak téged akart volna úgyis halani, — ha ugyan egyáltalán meg lehetett volna tartani az előadást nélküled! — De szerencsére elkaptam a kezedet (azt hiszem, itt ihlettél meg a „*A Te kezdedben...*“ című versedre) s így nem lett semmi baj a késmárki kultúrestéllyel.

Emlékszel József, a jó öreg Hartmann bácsira? Ő volt akkor a Hitközség elnöke. Mintha csak Kiss Józsefet láttam volna, úgy hasonlított rá. Ő maga nem volt költő (Jenő fia már hajlamos). De imádta a költőket és különösen tégedet. Emlékszel? Az, a már akkor hetvenéves filigrán emberke, milyen vehemenciával kapta ki kezdedből súlyos táskádat és minden tiltakozásod dacára maga cipelte a kocsiig? Ő csupa szerénységéből a kis ülésre ereszkedett, míg minket a főhelyre kényszerített; megjegyezvén, hogy nem mindig kell egy hitközségi elnöknek „ober auf“ ülni.

Micsoda siker, lelkesedés volt az előadáson — emlékszel? — mintha eljegyzésre jöttek volna az emberek; ünneplő ruhát és arcokat öltöttek magukra. Gratulációk, kézsorítások, rázások.

— Néhány „mazloff“ is kicsendült a szünetben zshivajló, nyüzsgő vendégek, illetve közönség közül. Mintha valami eljegyzési ünnep volna. Az is volt. Ilyen és hasonló estélyeken jegyezte el magát a mi népünk a zsidó irodalommal és költészettel, melyet eddig nem ismert, mert nem volt *sadchen*, ki bemutatta volna a szép menyasszonyjelöltet nekik. Most aztán, hogy megismerte, elállt a lélegzete, hogy milyen gyönyörű a menyasszony, ha nincs is hozomány a csengő aranyban, ezüstben, melyek a zsebeket tömik. De viszont ő maga a lelkeknek, szíveknek értékesebbek minden kincsnél és ékszernél.

— Mert úgy-e, kedves Józsefem?, lelki gazdagsággal nem lehet soha úgy elszegényedni, hogy elveszítsük a talajt lábunk alól, amire sajnos éppen a mi testvéreink között volt sok szomorú példa.

Ki tudta volna akkor — vannak sajnos sokan, akik ma sem tudják, — hogy a mi *Gabirólunk*, *Jehuda Halévink*, *Ibn Ezránk*, — kiket és a rengeteg többiek te fordítottál a legszebben és előadásra legalkalmasabban magyarra, — vannak oly nagyok és értékesek, mint a többi nemzetek klasszikusai s a modern zsidó költők is reprezentálnak irodalmi értékben olyan kvalitásokat, mint akármely másnyelvű „divatos“ költők?

A te ötkötetes „Héber Költők“ című műved, melyből én akkor szavaltam, nemcsak jelentős kulturális munka volt, hanem interpretálásban — ők mondták — élmény a számunkra, mely egy pillanatra sem zökkent ki egy színházi előadás hangulatából.

Emlékszel József, a szeretetnek, megbecsülésnek és „köved“-nek ezer és ezer módjára, amivel kitüntettek bennünket, de különösen tégedet. Csak a legjellemzőbb eseteket jegyzem fel; azt is inkább az új zsidó generáció számára, mely most szervezkedik és amely mentalitásban hivatva érzi magát, hogy az öregek helyébe lépjen.

Bizony sokszor nehéz feladatunk volt a sok kedvesség elviselése. Mindenütt sokat kívántak a vendégektől. Miért ne erőltessék meg magukat, ha már eljöttek? És a „helybeliek“ is igyekeztek mindenütt a műsort „kiegészíteni“.

Szolgáljon útmutatásul 24 órának a programja:

1. Küldöttség a pályaudvaron és rövid üdvözlő beszéd.
2. Ebéd a hitközség elnökénél és valamivel hosszabb üdvözlőbeszéd.
3. Feketekávé a „Deborah“ elnökségénél és beszéd.
4. Uzsonna (I) a főrabbi úrnál és üdvözlő beszéd.
5. Uzsonna (II) a Nőegylet elnöknőjénél és az üdvözlőbeszéd meghallgatása után Sáríka zongorajátékának bemutatása.
6. Uzsonna (III) az alelnöknőnél és üdvözlőbeszéd után az alelnöknő éneke.
7. Zsidó intézmények megtekintése és mindenütt üdvözlőbeszéd.
8. Vacsora (I) a Chevra elnökénél és egy tekintélyes üdvözlőbeszéd.
9. Átöltözés az előre kifizetett szállodában üdvözlőbeszéd — nélkül.

MŰSOR: (I-ső rész)

- Üdvözlőbeszéd, mondja a: Hitközség elnöke.
Patai József előadása: Az épülő Szentföld.
Üdvözlőbeszéd, mondja a: Kulturális bizottság elnöke.
Fehér Artúr szavalmányai: Szemelvények a héber költészetből.

Üdvözlőbeszéd a szünet előtt: a Chevra alelnök mondja.

SZÜNET

- Szüneti üdvözlőbeszéd a közönség nevében: a Casinó elnöke.
Szüneti üdvözlőbeszéd az ifjúság nevében: az Ifj. Csoport elnöke.

MŰSOR: (II-ik rész)

- Patai József előadása: A zsidó költészet fejlődése.
Üdvözlőbeszéd, mondja a főtisztelendő úr.
Fehér Artúr szavalmányai a modern zsidó költőkből.
Záróbeszéd: mondja az iskolaszék elnöke.
Végszó: tartja a Filléregylet alelnöknője a lemondott elnöklő helyett.
10. Bankett (I) a hitközség dísztermében és hosszú üdvözlőbeszéd.
  11. Bankett (II) a Centrál különtermében és Patai József rövid válasza az összes üdvözlő beszédekre.
  12. Fehér Artúr megismétli Patai József „A Te kezdedben“ című versét, melyhez kísérezzenét a Centrál kávéház zenekara szolgáltatja, mely egyúttal táncdarabokat is ad elő.
  13. Tánc reggelig.
  14. Indulás és üdvözlőbeszéd a kupé lépcsőin.

Ime így ad kóvedot a melegszívű zsidó azoknak, akit szeret.

Emlékszel, József, a pesti kultúrelőadásokra? Kezdtük a Király-utca 36. I. em. jobbra a lépcsőházból, a Cionisták picurka helyiségeiben s rövid idő múlva szűk lett a Zeneakadémia nagyterme.

„Bibliai-est“	„Csernihovszky-est“
„Zsoltárosok-estje“	„Bialik-est“
„Cion dalnokai“	„Zsidó népdal-est“
„Új zsidó költők estje“	„Palesztinai dalok estje“
„Patai József szerzői estje“	„Abel Pann-est“
„A Gólusz sirámai“	„Oratórium-est“
„Morris Rosenfeld-est“	„Jeruzsálemi Egyetem estje“

... de ki tudná felsorolni valamennyit?... emlékszel, József, az akkor még kis Alpár Gittára, aki itt lépett fel először. Mennyi zsidó szívvel énekelt a Munkáslány Dalát a Morris Rosenfeld estélyen? Mennyi könnyet csiholt ki a Röcével, amit azóta se hallottam úgy énekelni! A tenyerén hordozta a pesti zsidóság az Operából elkényszerültet. Vitte előre a hit szárnyain a dicsőség, a világnagyság felé... Sohse felejttem el. Budakeszin tartottam egy nyári előadást egy ottani nyitott vendéglőben (nyáron is kell élnem), mikor stoppolt a Gitta autója és kiszállt belőle férjével (Stangl) s leültek egy asztalhoz, hogy meghallgassanak néhány számot tőlem.

Észrevettem őket!

— Gyere csak szépen ide a pódiumra Gitti és dalolj egyet!

Jött! Énekelt, mint a pacsirta. Taps, újrázás, éljenzés, a svábok is felkeltek az ágyukból és tapsoltak az ingyen helyen (de egy szilváért, amit egy fáról egyszer leráztam, majd megöltek.) Verték a tenyerüket az emberek, mint a jégeső az ablakot.

— Halljuk a Röcét! — ordították.

— Gitta énekelt a Röcét...

Vajjon, ha most kérnék, elénekelné-e a Röcét egy nyári vendéglőben és — ingyen —?

Lévay Vilmos: Robert Neumann (portrait-karikatúra)

Emlékszel, József, a szegény Dienzl Oszkára? Könyvezek, ha ráemlékezem! Ő volt a mi összes kultúrestélyeinknek a zongorakísérője, ha énekesek is felléptek, vagy ha melodramákat adtam elő. Azóta se kísér senki jobban Pesten. A te verseidhez olyan zenéket rögtönzött, csak úgy kapásból, ahogy mondani szokás, hogy szavamra mondom, jómagam is pityeregni kezdtem a meghatottságtól. Hát még a közönség. Emlékszel? Hányszor kellett megismételni a te Sulamit-dalodra írt kompozícióját, amely valóságos himnusz lett:

Sulamit, látod a lángot?
A judeai bércek tetején
Kigyullad milljó ünnepi fáklya,
Boldog, ki látja,
Mi látjuk Sulamit, Te meg én...

Senkise tudott nála jobban „zsidózni“. Ugy citálta a Biblia mondásait tökéletes kiejtéssel, hogy a rabbik is megirigyelték tőle.

Nagyszerűen tudta az összes imákat — könyv nélkül. Le nem vette volna a kalapját étkezés közben, ha valahol ebédre voltunk híva — egy világért sem.

Emlékszel József...? a Breuer néninél voltunk Pápán ebédre hivatalosak. Mindenki megbámulta szegény Oszkár vallásosságát... étkezés után ő járt elő jópéldával.

„Rabocsáj wir wollen bencsen“ kezdte... de az előbencsolást elhárította. És hogy csalódtunk, mikor kiderült, hogy Dienzl Oszkár nem is — zsidó! Ma úgy mondanák, hogy ősrja.

Emlékszel, József...? arra a soproni kis barna lányra: Sirt, mert a szülei nem akarták elvinni a bankettre, mit tiszteletünkre adtak. Nekem kellett közbelépni a szüleinél, hogy már nagylány az Erzsike és elmúlt 14 éves — két nappal, a kutya-fáját! Citálta a te verseidet kívülről, mint a karikacsapát. Már akkor bujkált benne a művész hajlam...

Tóth Erzsinek hívják most és nevét külföldön is jól ismerik.

Vagy Nagymihályon az „Anyura“ emlékszel, Jóska? Unokái vannak Palesztinában. De ő most is táskájába teszi a jegyeket és jaj annak, aki nem veszi meg.

— Maga zsidó? Nem akar eljönni egy kultúrestre? Szégyelje magát!

Senki se veszi tőle rossznéven. Nem haragszanak rá.

Talán azért, mert érzik, hogy igaza van.

Mikor elutaztunk onnan — emlékszel, József? Egy nyápic kislány ült közénk a kocsiba és saját verseit szavalgatta nekünk az úton...

Szenes Erzsinek hívják! És Te fedezted fel a Mult és Jövőben.

Hány és hány tehetséget vetettek ki előadásaink a mélyből fel a magasba, mint a tűzhányó dobja fel a sziklát az ég felé...! Ki tudná mindnek a neveit felsorolni? Nem az én hivatásom, hogy ezeket evidenciába tartsam, hanem egy irodalmi oknyomozó társaságnak lesz majd a feladata ez is és az is, hogy mennyit értek a mi fáradtságos kultúrmunkánk? Különösen a tiéd? József, mely tűzéből, lelkesedéséből és fajiságából egy cseppet se engedett! Sőt! Most, hogy látod munkád eredményét és ideálad megvalósult tényét, férfiasabb, tapasztaltabb, szívósabb és dacosabb energiával őrzöd a javakat s viszed még előbbre az eszmét, melynek Te erős csákányosa voltál, vagy és — leszel!

DR. LÖW LIPÓT: BIEDL SAMU

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSÉN TARTOTT MEGEMLÉKEZÉS

Főtisztelendő Főrabbi Ur!

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

וַתֵּן רִחֵם אֱתָן בְּקִרְבָּנִים *És szellememet közétek helyezem...* (Ezek. 36, 27) szól felénk a Pro Palesztina elveit és földadatait hirdető most soros prófétai lecke. Ezt az irányító, összefogó, vezérlő prófétai eszmét képviselte nálunk, a szegedi gyülekezetünkben csaknem teljes húsz éven át korán elhunyt atyai jó barátom, Biedl Samu זצ"ל.

Fiatalon edződött a tiszteletbeli közpálya ridegségeihez. A háború előtti, ma annyira ócsárolt liberális kor szellemének megfelelően az éleseszű diák jogásznak készült. Előbb a bírói pályán próbálkozik, majd ügyvédi irodát nyit szülővárosában, Szegeden. Mikor körülményei bevonzák családjá nagykeretű vállalatába, a számára új foglalkozást jelentő szakmában súlyos időkben is kitűnően megállja helyét.

Az akkori idők fejlődésnek induló iparának munkaadói Szegeden reáruházták a még önkormányzattal rendelkező Kerületi Munkásbiztosító Pénztár munkaadói elnöki tisztét. Itt edződött hozzá, itt nyerte első gyakorlatát, hogy egy nyilvános közületnek nagy horderejű kérdéseiben önállóan intézkedjék. Korán megtanulta, hogy a tiszteleti állások gondjaiban az állástvállaló társak csak nagyritkán osztoznak. A vállalt vezetőállás hozzászoktatta, hogy évekre kiható kérdésekben önállóan döntsön. Biedl számára ez könnyű feladat volt. Megingathatatlan meggyőződése oly kiemelkedő zsámolyt képezett számára, mint amilyen különálló, körültekintő emelvényről a Szentélyben a kohaniták az áldást osztották. Mindig lenézte a pipogya habozókat, felfogásukat változtató páfördulókat. Ilyenekkel sohasem vitatkozott, de az ilyenek a már egyszer elfoglalt álláspontjától nem tudták eltéríteni. A heti szidránk tanítása szerint וְכֹל הַשְּׂרָץ הַשָּׂמַיִם שֶׁקֵּץ הוּא (III. M. 11, 41) *a csúszómászó, elvtelen, csupán magánérdekeket szolgáló önösség, utálat volt előtte.*

Ritkaság számba megy manapság még nálunk zsidóknál is *a közpolgári öntudat.* Nemcsoda! Az évszázados ghettó embertelenségei bennünk keltettek először a XIX. században kialakuló munkásosztály tömegeinek a zsidók elnyomottságához hasonlítható nyomora iránt részvétet. Nem véletlenül, hanem épp ezért került annyi zsidó kiválóság a világ munkásmozgalmainak szervező vezetői közé. A zsidó jó szív vitte, vonzotta, kergette őket oda, ahol milliónyi embertelen sorban sínylődőkön kellett a biblia tanította emberiségből segíteni. A nyugati országokban a zsidóság elérte már a számára akkoriban a messiási kor kezdetét jelentő *emancipációt.* Tömegesen tódultak hát tehetségeink az emberiség vélt érdekeit kivívó politikai, elsősorban a munkások érdekeiért küzdő pártok soraiba és tették ezt annak ellenére, hogy kenyérkeresetük révén nem az istápolásra szoruló munkásosztályhoz, hanem a munkaalkalmakat szerző munkaadókhöz tartoztak. Biedl öntudata nem hódolt be e felfogásnak és foglalkozásának megfelelő polgári mivoltát sohasem hagyta cserbe. Amint a mult század közepén b. e. Nagyatyám, ki maga is a zsidó és a német kultúra tanítványa volt, a hazai zsidóságot az ország sokféle nemzetiségű lakossága közül a magyar kultúra mellé állította sorompóba, ellentétben a többi hazai nemzetiséggel, éppúgy Biedl a politikai pártrétegződés kérdésében a magyar zsidó középosztály életsorsát a polgárság pártkeretében látta a leghathatósabbán megvédettnek.

A háború a vállalkozó munkaadót és többszörös családapát éveken át távol messzeségbe sodorta. Egyik őszi ünnepre hívó lelkének meleg ragaszkodását őszinte levélben tárja föl lelkipásztora előtt. És midőn a *Piave* csata idején a szegedi gyülekezet az elnökválasztás nehéz kérdésével vívódott, ennek a levélnek kapcsán az ő személyére terelődött a választók figyelme.

Ma frázisnak hangzik, de akik benne voltunk, jól tudjuk, hogy akkoriban mint *űzték, kergették egymást az események. Peregtek, mint a vetítő vásznán a gépszórta rezgő képek.* A béke jóllakató nyugalmához, az előrelátott jövő biztosított egyhangúságához szokottak nem tudtak ez új idők robotos rázkódásu üteméhez alakulni. Uralkodó fejedelmek, vezérlő tábornokok, a háború legendás hősei, nagy gyakorlatú országglárok mind sorba vesztek el a rájuk bízott gályák irányítását. És ebben a nagy, végéhez sosem érő fölfordulásban a szegedi zsidó közület fiatal vezetője állja az események folytonos változódását. *Életelemévé válik példa hijján példaadón cselekedni. Ez a szerep méltó Biedl erős egyéniségéhez!*

Emlékezzünk csak jól vissza 18 őszére! A fővárosban kormányválságok kergetik egymást. *A vidékről, a falvakból mindenünnen jönnek a pogromhírek.* Már nem is a hírek! Jönnek, tódulnak a pogromokat átéltek tömegei és vegyülnek a hazát kereső menekültek ezernyi vagonlakóival. Sokan letek nálunk is meleg ételre meg fűtött lakásra azon a tüzelő anyagban oly szűkös télen. A Bácska egy nagy községének venerábilis rabbija a családjával Biedl jóvoltából az iskolánk egy szobájában húzódott meg. Mikor otthonát a csöcselék földülta és a szent könyveit az utcára szórta, a rabbinust a falu szerb pópája rejti el. „No lám, kolléga úr — mit voltunk mindig oly nagy hazafiak?” kérdi a menhelyet keresőtől a szerb megszállásra már készülő pópa. Nem is gondolt arra, hogy mily súlyos problémákat érintett ezzel.

Aztán jöttek a franciák... Dehogy a franciák, csupán a francia gyarmatok mindenféle fajú színes tömegei. Rövid néhány hónappal azelőtt ugyanezek az osztagok Albániában ütegem tüze elől húzódtak vissza... A megszálló francia csapatok az egész városban a zsidó népiskolánk épületét találják katonakórházuk céljaira a legalkalmasabbnak. Azon a nyáron az afrikaiak a templomparkunkat üdülőnek használták.

A napokban volt 19 éve, hogy Temesvárról üzenet jött, hogy *Marmorek professzor, Herzl szűkebb környezetének egyik kiválósága, átutazik majd Szegeden.* Ha akarjuk cionista előadást tartana nekünk. A határozat természetesen elnökünknek, Biedlnek tiszte és ő hozzájárul, sőt Marmorek elragadó beszéde után ő maga is felszólalt. Először nyilvánosan, nagy zsidó tömeg előtt. De egyben *ez volt első nyilvános, később sem másuló kiállása a sióni eszme mellett!* Mi pedig ujjongtunk. Hát ez lesz a mi Biedlünk?! *Pesten, a prófétai ihlettségű Chajeszt kifütyülik és Szegeden nem kell a magunk vezetőit előbb meggyőzni. Nyert ügyünk volt!*

Ebben a kérdésben, amint annyi sok másban, évtizedekkel előzi meg a fővárosi és vidéki kartársait. B. e. Baracs Károly bátyám felszólítására örömmel vállalja a Pro Palesztina vezetőségében felajánlott alelnöki tisztet és az elmult esztendő más úton haladó alakulását emberi tévedésnek, téves irányúnak ösmeri fel. A vezetősége alatt álló XXII. községkerület 1935-iki évi ülésére a *Pro Palesztina érdekét tárgyzó határozati javaslatot szerkeszt és ezt*

Hősök ünnepe a zsidó világháborús vértanuk táblái előtt 1933. Balról: Löw Immánuel, Reich Manó, dr. Biedl Samu

— régi gyakorlatához híven — egy kerületi előljáróval, az egyik vidéki közületünk nagytudású elnökével indokoltatja meg. Biedl valóban nem tartozott a zsidó közélet ama bourbonjai közé, akik sosem felejtettek, de sosem is tanultak. Folyton képezte magát és haladt a korrallal és korának egymást követő eseményeivel. *A sióni eszme és rendíthetetlen hazafisága tudatos összhangban éltek benne.*

A zsidó közületi életről alkotott felfogása ujszerű, különleges célkitűzésekkel terhelte a hitközség feladat-körét. Szakított ama régi, szüklátkörű szokással, hogy közületi célokra magánosok gyűjtése adja össze a szükséges tőkéket. *Ezért tekintette a zsidó kulturális és jótékonyági célok istápolását is hitközségi feladatnak.* Már 1920-ban néhány szegénysorsú egyetemi hallgató prágai kiképzését teszi lehetővé és őket később is igen sok követte. A szegedi egyetem megindulásakor a hitközség hozzájárulásával lehetővé tette a zsidó diákmenza működését, annak ellenére, hogy a menza igénybevevői jórészt nem szegediek. Midőn híre jött, hogy rabbiszemináriumunk és tanítóképzőnk fenntartását az állam tovább nem vállalja, a vidéki közületek közül a szegedi volt az első, amely a kiadásoknak reá, sőt a kerület kisebb gyülekezeteire is eső hányadát vállalta. A „Jugend-alija“ sem kopogtatott eredménytelenül hitközsége ajtaján. Hitközségi feladatul vállalta az elmúlt ősszel az árvaházunkhoz csatolódó csecsemőotthon létesítését. Tervét csak az előkészületekig tudta fejleszteni. Szép lesz, ha nevének megörökítésül ezt az elgondolását valóra váltjuk.

A politikumok háttereit vérbeli diplomatának veleszületett szimatjával követte és ez az éleslátása ritkaképességű fogalmazási készséggel párosult. Érvei mindent szétzuzó gőzpöröly csapásaiként hatottak.

A *הזהר על השמא* előírása szerint jár el: (IV. M. 19, 19) a gáncsnélkülinek tiszte, hogy a tisztán nem látót jobb belátásra bírja. Legtöbbször chevranék, de szükség szerint más zsidó gyülekezet előtt is hangzottak el sokszor országos fontosságú kijelentései, védőbeszédei, filippikái. A 19—20-as tajtékozó örület az ő személyét sem kímélte és támadásának céltáblájául iskolás kislányát szemelte ki. A gyermekét védő apa felszólalására a szennyes tobzódók éppúgy elhallgattak, mint az *ő erélyének volt következménye, hogy az egyetemünk anatómiai terme a zsidó diákok előtt ismét megnyílt.*

Szeged az 1919-es magyar történelemben igen fontos szerepet töltött be. Sokat hallunk erről még ma is. *De hogy a szegedi összpolgárság öntudatát a szegedi kormány*

idején nyíltan és a háttérből Biedl képviselte, azt csak elhallgatni, de letagadni nem lehet. Állásra nem pályázott, nem is fogadott még kitüntetést sem el. De bölcs tanácsait az akkori komoly idők intézői épp úgy szívesen hallgatták, mint ahogy azokat a későbbi években szülővárosának vezetői készséggel kikérték és követték. *Biedl szavára és korán elhunyt Jenő öccsének szervezésére álltunk össze mi szegedi rezervisták, köztük a zárt arányszám sokszorosában mi zsidók is, a szegedi vörösök sikeres leszerelésére.* De az állampénztár Szegeden üres volt és a Magyar Nemzeti Gárdának, ahogy az akkori szegedi katonaságunkat neveztük, pénz kellett. Biedl szervező tehetsége a szükséges tőkék előteremtésén hathatósan közreműködött. Őt jellemzi, hogy még ezzel sem kérkedett soha, de soha! És amikor ama nyáron híre jött, hogy az öntudatos magyar polgári osztálynak miniszteri tárcát is viselt egy kiválósága Svájcban nélkülözik, Biedl módját ejtette, hogy a magyar zsidóság e büszkesége önkéntes számkivetésében tovább ne szenvedjen hiányt.

És aztán jött, mint a villám a derült égből, 1920. április huszonharmadika.

Délelőtt interpelláció a Házban, délután 5 órakor egy udvarias rendőrtiszt a világ zsidóságának legkiválóbbikát az ügyészhez kíséri. Röviddel hét óra előtt, mikor mindannyian már a péntekesti templomba készültünk, az ügyész a fentről kapott parancsot teljesíti. Tudtam, sok teher nehezedik rám, de csüggednem nem kellett. Az emberi jóérzést és a világ zsidóságát magunk mellett éreztem és ezt a zsidó testvériséget velünk, a szűkebb családdal szemben mindjárt az első pillanattól kezdve Biedl képviselte. Sosem felejttem el ama templom utáni, késő esti látogatását. Nem kíváncsiskodni jött hozzánk akkor Wimmer Fülöppel. *Megfontolt tanácsaikkal vígasztalták Édesanyámat és testvéreimet.* Erős triász állt körénk: Biedl Samu, Baracs Marcell bátyám, Balassa Ármin *וביל* Nehéz hónapok teltek el. *Ebből 82 nap a forró gőzű fogda magános zárkájában, 11 hosszú hónap házi őrizetben. Ezek is elmúltak. Magam előtt látom Biedl örömtől ragyogó tekintetét, amikor az igazság győzelme után 1921. június tizenegyedikén papját újból péntekesti istentiszteletre hívja a ragyogó istenházunkba.* A válaszra is emlékszem. Biedl telefonszámaira allogált: 14—32, héberül 14 — az *ט* a kéz, 32 pedig *כ* a szív. Biedlnek erős keze és jóságos szíve segítette diadalra ügyünket. A templom szószékéről meg hallgattuk a 84. zsoltár taglalását:

„Éreztem, hogy idekünn az én nagyobb családom, hi-

A szegedi zsidó cserkészcsapat zászlóavatásán dr. Biedl Samu beveri az első szeget

DR. LÖW LIPÓT: BIEDL SAMU

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG KÖZGYÜLÉSÉN TARTOTT MEGEMLEKEZÉS

Főtisztelendő Főrabbi Ur!

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

וַאֲתָרוּחִי אֶתְּךָ בְּקִרְבְּכֶם *És szellememet közétek helyezem...* (Ezek. 36, 27) szól felénk a Pro Palesztina elveit és föladatait hirdető most soros prófétai lecke. Ezt az irányító, összefogó, vezérlő prófétai eszmét képviselte nálunk, a szegedi gyülekezetünkben csaknem teljes húsz éven át korán elhunyt atyai jó barátom, Biedl Samu זצ"ל.

Fiatalon edződött a tiszteletbeli közpálya ridegségeihez. A háború előtti, ma annyira ócsárolt liberális kor szellemének megfelelően az élesesű diák jogásznak készült. Előbb a bírói pályán próbálkozik, majd ügyvédi irodát nyit szülővárosában, Szegeden. Mikor körülményei bevonzák családjá nagykeretű vállalatába, a számára új foglalkozást jelentő szakmában súlyos időkben is kitűnően megállja helyét.

Az akkori idők fejlődésnek induló iparának munkaadói Szegeden reáruházták a még önkormányzattal rendelkező Kerületi Munkásbiztosító Pénztár munkaadói elnöki tisztét. Itt edződött hozzá, itt nyerte első gyakorlatát, hogy egy nyilvános közületnek nagy horderejű kérdéseiben önállóan intézkedjék. Korán megtanulta, hogy a tiszteleti állások gondjaiban az állástvállaló társak csak nagyritkán osztoznak. A vállalt vezetőállás hozzászoktatta, hogy évekre kiható kérdésekben önállóan döntsön. Biedl számára ez könnyű feladat volt. Megingathatatlan meggyőződése oly kiemelkedő zsámolyt képezett számára, mint amilyen különálló, körültekintő emelvényről a Szentélyben a kohaniták az áldást osztották. Mindig lenézte a pipogya habozókat, felfogásukat változtató páfördulókat. Ilyenekkel sohasem vitatkozott, de az ilyenek a már egyszer elfoglalt álláspontjától nem tudták eltéríteni. A heti szidránk tanítása szerint וְכֹל הַשְּׂרָץ הַשָּׂמַיִם שֶׁקֵּץ הוּא (III. M. 11, 41) *a csúszómászó, elvtelen, csupán magánérdekeket szolgáló önösség, útálat volt előtte.*

Ritkaság számba megy manapság még nálunk zsidóknál is *a közpolgári öntudat.* Nemcsoda! Az évszázados gheftó embertelenségei hennünk keltettek először a XIX. században kialakuló munkásosztály tömegeinek a zsidók elnyomottságához hasonlítható nyomora iránt részvétet. Nem véletlenül, hanem épp ezért került annyi zsidó kiválóság a világ munkásmozgalmainak szervező vezetői közé. A zsidó jó szív vitte, vonzotta, kergette őket oda, ahol milliónyi embertelen sorban sínylődőkön kellett a biblia tanította emberieségből segíteni. A nyugati országokban a zsidóság elérte már a számára akkoriban a messiási kor kezdetét jelentő *emancipációt.* Tömegesen tódultak hát tehetségeink az emberiség vélt érdekeit kivívó politikai, elsősorban a munkások érdekeiért küzdő pártok soraiba és tették ezt annak ellenére, hogy kenyérkeresetük révén nem az istápolásra szoruló munkásosztályhoz, hanem a munkaalkalmakat szerző munkaadókhoz tartoztak. Biedl öntudata nem hódolt be e felfogásnak és foglalkozásának megfelelő polgári mivoltát sohasem hagyta cserbe. Amint a mult század közepén b. e. Nagyatyám, ki maga is a zsidó és a német kultúra tanítványa volt, a hazai zsidóságot az ország sokféle nemzetiségű lakossága közül a magyar kultúra mellé állította sorompóba, ellentétben a többi hazai nemzetiséggel, éppúgy Biedl a politikai pártrétegződés kérdésében a magyar zsidó középosztály életsorsát a polgárság pártkeretében látta a leghathatósabban megvédettnek.

A háború a vállalkozó munkaadót és többszörös családapát éveken át távol messzeségbe sodorta. Egyik őszi ünnepre hívó lelkének meleg ragaszkodását őszinte levélben tárja föl lelkipásztora előtt. És midőn a *Piave* csata idején a szegedi gyülekezet az elnökválasztás nehéz kérdésével vívódott, ennek a levélnek kapcsán az ő személyére terelődött a választók figyelme.

Ma frázisnak hangzik, de akik benne voltunk, jól tudjuk, hogy akkoriban mint *űzték, kergették egymást az események. Peregtek, mint a vetítő vásznán a gépszórta rezgő képek.* A béke jóllakató nyugalmához, az előrelátott jövő biztosított egyhangúságához szokottak nem tudtak ez új idők robotos rázkódásu üteméhez alakulni. Uralkodó fedelmek, vezérlő tábornokok, a háború legendás hősei, nagy gyakorlatú országglárok mind sorba vesztik el a rájuk bízott gályák irányítását. És ebben a nagy, végéhez sosem érő fölfordulásban a szegedi zsidó közület fiatal vezetője állja az események folytonos változódását. *Életelemévé válik példa hijján példaadón cselekedni. Ez a szerep méltó Biedl erős egyéniségéhez!*

Emlékezzünk csak jól vissza 18 őszére! A fővárosban kormányválságok kergetik egymást. *A vidékről, a falvakból mindenünnen jönnek a pogromhírek.* Már nem is a hírek! Jönnek, tódulnak a pogromokat átéltek tömegei és vegyülnek a hazát kereső menekültek ezernyi vagonlakóival. Sokan lettek nálunk is meleg ételre meg fűtött lakásra azon a tüzelő anyagban oly szűkös télen. A Bácska egy nagy községének venerábilis rabbija a családjával Biedl jóvoltából az iskolánk egy szobájában húzódott meg. Mikor otthonát a csöcselék földülta és a szent könyveit az utcára szórta, a rabbinust a falu szerb pópája rejti el. „No lám, kolléga úr — mit voltunk mindig oly nagy hazafiak?” kérdi a menhelyet keresőtől a szerb megszállásra már készülő pópa. Nem is gondolt arra, hogy mily súlyos problémákat érintett ezzel.

Aztán jöttek a franciák... Dehogy a franciák, csupán a francia gyarmatok mindenféle fajú színes tömegei. Rövid néhány hónappal azelőtt ugyanezek az osztagok Albániában ütegem tüze elől húzódtak vissza... A megszálló francia csapatok az egész városban a zsidó népiskolánk épületét találják katonakórházuk céljaira a legalkalmasabbnak. Azon a nyáron az afrikaiak a templom-parkunkat üdülőnek használták.

A napokban volt 19 éve, hogy Temesvárról üzenet jött, hogy *Marmorek professzor, Herzl szűkebb környezetének egyik kiválósága, átutazik majd Szegeden.* Ha akarjuk cionista előadást tartana nekünk. A határozat természetesen elnökünknek, Biedlnek tiszte és ő hozzájárul, sőt Marmorek elragadó beszéde után ő maga is felszólalt. Először nyilvánosan, nagy zsidó tömeg előtt. De egyben *ez volt első nyilvános, később sem másuló kiállása a sióni eszme mellett!* Mi pedig ujjongtunk. Hát ez lesz a mi Biedlünk?! *Pesten, a prófétai ihlettségű Chajeszt kifütyülik és Szegeden nem kell a magunk vezetőit előbb meggyőzni. Nyert ügyünk volt!*

Ebben a kérdésben, amint annyi sok másban, évtizedekkel előzi meg a fővárosi és vidéki kartársait. B. e. Baracs Károly bátyám felszólítására örömmel vállalja a Pro Palesztina vezetőségében felajánlott alelnöki tisztet és *az elmult esztendők más úton haladó alakulását emberi tévedésnek, téves irányúnak ösmeri fel.* A vezetősége alatt álló XXII. községkerület 1935-iki évi ülésére a *Pro Palesztina érdekét tárgyzó határozati javaslatot szerkeszt és ezt*

Hősök ünnepe a zsidó világháborús vértanúk táblái előtt 1933. Balról: Löw Immánuel, Reich Manó, dr. Biedl Samu

— régi gyakorlatához híven — egy kerületi előljáróval, az egyik vidéki közületünk nagytudású elnökével indokoltatja meg. Biedl valóban nem tartozott a zsidó közélet ama bourhonjai közé, akik sosem felejtettek, de sosem is tanultak. Folyton képezte magát és haladt a korrallal és korán egymást követő eseményeivel. *A sióni eszme és rendíthetetlen hazafisága tudatos összhangban éltek benne.*

A zsidó közületi életről alkotott felfogása ujszerű, különleges célkitűzésekkel terhelte a hitközség feladatkörét. Szakított ama régi, szüklátkörű szokással, hogy közületi célokra magánosok gyűjtése adja össze a szükséges tőkéket. *Ezért tekintette a zsidó kulturális és jótékonyági célok istápolását is hitközségi feladatnak.* Már 1920-ban néhány szegénysorsú egyetemi hallgató prágai kiképzését teszi lehetővé és őket később is igen sok követte. A szegedi egyetem megindulásakor a hitközség hozzájárulásával lehetővé tette a zsidó diákmenza működését, annak ellenére, hogy a menza igénybevevői jórészt nem szegediek. Midőn híre jött, hogy rabbiszemináriumunk és tanítóképzőnk fenntartását az állam tovább nem vállalja, a vidéki közületek közül a szegedi volt az első, amely a kiadásoknak reá, sőt a kerület kisebb gyülekezeteire is eső hányadát vállalta. A „Jugend-alija“ sem kopogtatott eredménytelenül hitközsége ajtaján. Hitközségi feladatul vállalta az elmúlt ősszel az árvaházunkhoz csatolódó csecsemőotthon létesítését. Tervét csak az előkészületekig tudta fejleszteni. Szép lesz, ha nevének megörökítéséül ezt az elgondolását valóra váltjuk.

A politikumok háttereit vérbeli diplomatának veleszületett szimatjával követte és ez az éleslátása ritkaképességű fogalmazási készséggel párosult. Érvei mindent szétzuzó gőzpöröly csapásaiként hatottak.

A *הזהר על הטמא* előírása szerint jár el: (IV. M. 19, 19) a gáncsnélkülinek tiszte, hogy a tisztán nem látót jobb belátásra bírja. Legtöbbször chevránk, de szükség szerint más zsidó gyülekezet előtt is hangzottak el sokszor országos fontosságú kijelentései, védőbeszédei, filippikái. A 19—20-as tájékozó örület az ő személyét sem kímélte és támadásának céltáblájául iskolás kislányát szemelte ki. A gyermekét védő apa felszólalására a szennyes tobzódók éppúgy elhallgattak, mint az *ő erélyének volt következménye, hogy az egyetemünk anatómiai terme a zsidó diákok előtt ismét megnyílt.*

Szeged az 1919-es magyar történelemben igen fontos szerepet töltött be. Sokat hallunk erről még ma is. *De hogy a szegedi összpolgárság öntudatát a szegedi kormány*

idején nyíltan és a háttérből Biedl képviselte, azt csak elhallgatni, de letagadni nem lehet. Állásra nem pályázott, nem is fogadott még kitüntetést sem el. De bölcs tanácsait az akkori komoly idők intézői épp úgy szívesen hallgatták, mint ahogy azokat a későbbi években szülővárosának vezetői készséggel kikérték és követték. *Biedl szavára és korán elhunyt Jenő öccsének szervezésére álltunk össze mi szegedi rezervisták, köztük a zárt arányszám sokszorosában mi zsidók is, a szegedi vörösök sikeres leszerelésére.* De az állampénztár Szegeden üres volt és a Magyar Nemzeti Gárdának, ahogy az akkori szegedi katonaságunkat neveztük, pénz kellett. Biedl szervező tehetsége a szükséges tőkék előteremtésén hathatósan közreműködött. Őt jellemzi, hogy még ezzel sem *kérkedett soha, de soha!* És amikor ama nyáron híre jött, hogy az öntudatos magyar polgári osztálynak miniszteri tárcát is viselt egy kiválósága Svájcban nélkülözik, Biedl módját ejtette, hogy a magyar zsidóság e büszkesége önkéntes számkivetésében tovább ne szenvedjen hiányt.

És aztán jött, mint a villám a derült égből, 1920. április huszonharmadika.

Délelőtt interpelláció a Házban, délután 5 órakor egy udvarias rendőrtiszt a világ zsidóságának legkiválóbbikát az ügyészhez kíséri. Röviddel hét óra előtt, mikor mindannyian már a péntekesti templomba készültünk, az ügyész a fentről kapott parancsot teljesíti. Tudtam, sok teher nehezedik rám, de csüggednem nem kellett. Az emberi jóérzést és a világ zsidóságát magunk mellett éreztem és ezt a zsidó testvériséget velünk, a szűkebb családdal szemben mindjárt az első pillanattól kezdve Biedl képviselte. Sosem felejttem el ama templom utáni, késő esti látogatását. Nem kíváncsiskodni jött hozzánk akkor Wimmer Fülöppel. *Megfontolt tanácsaikkal vigasztalták Édesanyámat és testvéreimet.* Erős triász állt körénk: Biedl Samu, Baracs Marcell bátyám, Balassa Ármin *נחמנו* Nehéz hónapok teltek el. Ebből 82 nap a forró gőzű fogda magános zárkájában, 11 hosszú hónap házi őrizetben. Ezek is elmúltak. Magam előtt látom Biedl örömtől ragyogó tekintetét, amikor az igazság győzelme után 1921. június tizenegyedikén papját újból péntekesti istentiszteletre hívja a ragyogó istenházunkba. A válaszra is emlékszem. Biedl telefonszámaira allogált: 14—32, héberül 14 — az *ט* a kéz, 32 pedig *ב* a szív. Biedlnek erős keze és jóságos szíve segítette diadalra ügyünket. A templom szószékéről meg hallgattuk a 84. zsoltár taglalását:

„Éreztem, hogy idekünn az én nagyobb családom, hi-

A szegedi zsidó cserkészcsapat zászlóavatásán dr. Biedl Samu beveri az első szeget

veim gyülekezete velem érez és kitart, rendületlen kitart mellettem, elküldve hétről-hétre rideg magányomba vigasztaló biztatásul lelkes vezérét, a kedvelt tanítványból vált atyai barátot...“ És tovább idézem Édesatyámat, amint a halotti beszéddel temeté: „Nemes volt érületben, lelületben, jellemben. Mikor az egykori kedves tanítványból bizalmas barát lett, gyermeki hálája vett körül. A meghurcolás idején helytállott a fogoly mellett és díszes közjogi állást küzdött ki ellensúlyozó vigaszul...“

És Biedl ritka átérző megértése nem követi többé a szegedi prédikációkat és véget értek a meghitt pénteki és ünnepesti látogatásai szüleim házában.

Csodálatos, gerinces ember volt! Az évezredes hagyományos zsidó néphit világitó drágakövének megtestesülése! Az a drágakő, amely Noé hárkájának sötétjében nappali fényességgel világitott. Fénylő drágakő! De nem az angol királyi korona Cullinan gyémántja, mit emberkéz, a közelmultban elhunyt amsterdami hitfelünk, Josef Asscher kézműiparos hozzáértése tett ragyogóvá.

Biedlhez nem nyúlhatott emberkéz. Ellentmondást

nem tűrő eréllyel tartotta távol magától az orvosi tudást, mit a hitvesi szeretet aggodalma hívott hozzá. Orozva lepte meg a halál. Épp, mikor az évtizedes vasárnapi munkájának színhelyére, a hitközségünk irodájába indult, dobban utolsót ez a zsidó szív.

Beteljesedett rajtunk a reávonatkozó próféta szö: ואת רוחי אתן בקרבכם

Mi pedig az ő hívő hitének soha meg nem alkuvó zsidó bizodalmaival tekintsünk a jelen kínzó sivárságából jövőnkbe. Ne feledjük ősi imánkat ויש לציין גאולתנו ujból eljön még Sióhoz is, magyar hazájának mérhetetlen szolgálatokat nyújtó, sokat szenvedett magyar zsidósághoz is az örök Megmentőnk és válják mielőbb valóra a közelgő széderesténket bezáró hő fohászunk:

יד שבן מעונה
קומם קהל מי מנה
קרב נחל נשעי בנה
פדוים לציין ברנה

PROF. EINSTEIN ALBERT: MIVEL TARTOZUNK A CIONIZMUSNAK?

A nagy zsidó tudós 1938. április 17, a new-yorki Hotel Commodore-ban rendezett „harmadik“ széderen tartott beszéde.

Angol gyorsírói jegyzetek nyomán fordította:

Dr. Feuerstein Emil (Telaviv).

Mióta Titus bevette Jeruzsálemet, alig került ezideig a zsidó közösség nyomottabb helyzetbe, mint napjainkban. Bizonyos szempontokból nézve, helyzetünk még kedvezőlenebb tulajdonképpen, mert azóta jelentékenyen csökkentek a kivándorlás lehetőségei.

Mi azonban ezt a korszakot is túl fogjuk élni, akár mennyi bajjal jár is, akár mennyi emberéletbe kerül. Olyan közösség, mint a mienk, mely jórészen a hagyomány szellemén épül, kívülől jövő nyomás folytán csak erősödhet. Mert ma minden egyes zsidó érzi, hogy zsidóságának pusztaléte nemcsak a saját közösségére, de az emberiségre nézve súlyos kötelezettséggel jár. Végül is jelenti ez a zsidóvá levés mindenekelőtt az emberiség azon alapjainak elismerését és gyakorlatban való keresztülvitelét, melyek a Bibliában le vannak fektetve, s olyan alapelvek ezek, melyek nélkül egészséges és boldog emberi közösség nem létezhet.

Ma, Palesztina fejlődése iránt érzett érdeklődésünk hozott bennünket össze ezen a helyen. Ebben az órában ünnepelesen kell hogy elismerjük, a hála mily nagy adóságával tartozik ma a zsidóság a cionizmusnak. A cionista mozgalom újból felélesztette a zsidókban a közösség érzetét. Olyan teremtő munkát végzett, mely a legmerészebb elképzeléseket felülmúlta. Ez a Palesztinában véghezvitt alkotó munka, melyhez önfeláldozó zsidók a világ minden részéből hozzájárultak, testvéreinknek igen nagy számát óvta meg a legkeservesebb nyomortól és lehetővé tette, hogy ifjúságunk jelentékeny része vidám, teremtő munkát végezhesen.

Korunk vésszel terhes betegsége, a túlzásba vitt nemzeti érzés, melyet a vakon gyűlölők honosítottak és terjesztettek, a Palesztinában végzett munkát súlyos nehézségek elé állította. A nappal megmunkált földeket, fegyverrel kell éjjel őrizni fanatizált arab banditák ellen. A gazdasági élet az egész vonalon a bizonytalanságtól szenved. A vállalkozás szelleme ellanyhul s az amerikai viszonyokhoz mérve, persze, csekélyszámú munkanélküliség üti fel a fejét.

A bizalom és testvéri érzés, mellyel Palesztina zsidó lakossága e nehézségek ellenére egymás irányában visel-

tetik, a legnagyobb mértékben tarthat számot csodálatunkra és elismerésünkre. A munkában lévők önkéntesen nyújtanak értékes segítséget a munkanélkülieknek. Fegyelem és nyugalom uralkodik abban a szent meggyőződésben, hogy a józan ész végül is diadalmaskodni fog. Nem ismeretlen mindnyájunk előtt, hogy a zavargásokat mesterségesen idézik elő azok, akik nem is annyira ellenünk, mint Anglia ellen vannak érdekelve. Ma nem titok többé, hogy a gazzettek azonnal megszűnnek, ha visszavonják a kívülől jövő támogatást.

A világon szerteszörva élő testvéreink sem viselkednek gyávábban a palesztinaiaknál. Ők sem vesztik el a fejüket, biztosan és elszántan állnak a közös munka mögött. S mindez szótlanul, magától jövő természetességgel.

Még csak személyes megjegyzést szeretnék tenni, a felosztás tervére vonatkozólag. Szívesebben látnék helyette az arabokkal észszerű alapokon kötött megegyezést, mely a zsidó állam létesítése helyett lehetővé tenné, hogy a két nép békében éljen egymás mellett. A megvalósítás praktikus nehézségeitől eltekintve, azt hiszem, hogy a zsidóság lényege ellenszegül egy határokkal, hadsereggel és bármilyen szerény, időszerű hatalommal rendelkező zsidó államnak. Attól tartok, hogy ez a zsidóság univerzális szellemének ártani fog és a szerény határainkon belül esetleg túltengésbe fajuló nemzeti érzés ellen magában a zsidó államban is erélyesen küzdenünk kell majd. Mi nem vagyunk a makkabeusi kor zsidói. A nemzet fogalmához való politikai értelemben vett visszatérés egyenértékű lehet közösségünk átszellemesítésétől való elfordulással, attól az átszellemesítéstől, melyet prófétáink géniuszának köszönhetünk. Ha külső szükség e lépésre kényszerít hennünket, úgy viseljük ezt fegyellemmel, türelemmel.

Egy megjegyzést még a világ jelenlegi szellemi állapotáról, melytől a mi zsidó sorsunk annyira függőben van. A zsidógyűlölet mindig is önző többségek kezében a nép félrevezetésére szolgált. Ilyen ámitásra alapozott zsarnokság, melyet terror tart fenn, elkerülhetetlenül el fog pusztulni önnön mérgében. Mert az egyre-másra halmozott igazságtalanság csak erősíti azokat a morális erőket, melyek végül is a közélet felszabadításához és megtisztításához vezetnek. Egyetlen óhajom, hogy a mi közösségünk, úgy szenvedése, mint munkája által ezeknek az erőknek gyarapítását szolgálja.

A PESTI CHEVRA KADISA 149-IK KÖZGYÜLÉSE

A Pesti Chevra Kadisa Szentegylet kedd este tartotta évi rendes közgyűlését. Az ősi rendkívüli jelentőségű zsidó intézmény híres közgyűlése hatalmas tömegeket vonzott a székház dísztermébe. Zsúfolásig megtelt a terem a fővárosi zsidó társadalom legkiválóbbjaival, mikor Kramer Miksa, az ősz elnök, az előljáróság élén, zúgó tapsok között, bevonult.

Az ülésen jelen volt a Szentegylet előljárósága részéről: dr. Dési Géza és Lunzer Pál alelnökök, Bánó Dezső, Eismann Gyula, Fürst György, Komját Ernő, Landesmann Márk, Steiner Marcell és Wertheimer Lajos előljárók. A Pesti Izr. Hitközség vezetősége részéről: Stern Samu udv. tanácsos, hitközségi elnök, dr. Gallia Béla kuriai bíró, Frey Kálmán, Nagy Andor, dr. Rosenak Miksa, Vértes Emil és dr. Zahler Emil előljárók és Eppler Sándor főtitkár; a Pesti Izr. Hitközség rabbisága részéről: dr. Fischer Benjámín főrabbi, valamint dr. Hevesi Ferenc, dr. Schwarz Benjámín, dr. Scheiber Lajos, dr. Schmelzer Izsák, dr. Farkas József; ott láttuk: dr. Stein Emil, Wertheimer Adolf, alsóterényi Auer Róbert, sióagárdi Zöld Márton tábornok, Darvas Nándor alezredes, dr. Bródy Ernő, dr. Gál Jenő, Kóbor Tamás, dr. Friedrich Tivadar, Horvát Miksa, Weiner Samu, dr. Berger Gyula, Goldfinger Gábor, dr. Kövesi Géza, dr. Farkas Ignác, dr. Patai Samu, dr. Temesváry Rezső, dr. Földes István, Elek Artúr, Gál Béla, dr. Hajdu Miklós, dr. Liszauer Dezső, dr. Radvány Manó, dr. Spitzer József, Reich Samu, dr. Márkus Albert stb. stb., valamint a képviselőtestület csaknem teljes számban.

Külön jelentőséget nyert az ünnepi közgyűlés azáltal, hogy ezen alkalomból jelent meg először a nyilvánosság előtt Stern Samu udvari tanácsos, a pesti izr. hitközség kiváló elnöke öthónapi súlyos betegség után. A közgyűlés tagjai helyükről felemelkedve köszöntötték a betegségéből felgyógyult Stern Samu elnököt, aki láthatóan meghatva fogadta az üdvözlést. Megható látvány volt, amikor Kramer Miksa elnök az ősi héber áldással köszöntötte Stern Samut:

— Boruch rofé hole! — Dicsértessék, aki meggyógyítja a szenvedőt!

Háromszáz zsidó hittestvér mondta Kramer Miksa benedikciójára az áment.

Ezután megkezdődött a közgyűlés. Lunzer Pál, a Szentegylet alelnöke kegyeletes szavakkal búcsúztatta az esztendő nagy zsidó halottait. Utána következett dr. Endrei Henrik igazgató magisztrális évi jelentése, melyet mélységes meghatottsággal, feszült figyelemmel és zúgó tapsokkal honorált a közgyűlés közönsége. Ez a jelentés beszámol arról a párját ritkító emberbaráti munkáról, melyet a Szentegylet végez a magyar zsidóság szociális akcióinak élén. Rendkívüli ováció fogadta Endrei beszédének ezeket a nyilatkozatait:

Mennél ridegebb az élet künn, annál melegebben dobban a szív e falakon belül. Minél nagyobbak az igények Chevra Kadisánkkal szemben, annál nagyobb missziót teljesít e súlyosan nehéz időkben. És Chavra Kadisánk e nehéz időkben alázatos szívvel teljesíti a fenséges isteni parancsot, a szeretetet. Gyakoroljuk a jót szívvel és lélekkel, mert tudjuk, hogy minden jócselekedet annyit ér, amennyi szeretettel hajtjuk végre. Ezen elvek irányították a múltban és fogják irányítani a jövőben is munkánkat. A Szentegylet bevételei kitétek 1,723.000 pengőt, a kiadások 1,784.000 pengőt, úgyhogy 61.000 pengő volt a kezelési hiány.

Kramer Miksa, a nyolcvanötéves patriárka, szentegyleti elnök, mélységes hatású beszédet mondott ezután.

A lelkes éljenzés után Stern Samu hitközségi elnök emelkedett szólásra, akinek öt hónap óta ez volt első nyilvános szereplése. Köszönetet mondott Kramer elnöknek, előljáróinak, a Chevra egész vezetőségének és megállapította, hogy a Szentegylet mindig harmoniában és megértéssel dolgozott a hitközséggel együtt a nagy zsidó célokért. Büszkéek lehetünk a Szentegylet munkájára és költségvetésére — mondotta Stern Samu — és kéz a kézben akarunk vele együtt dolgozni ezekben a válságos időkben.

Ezután Stern Samu rendkívüli érdeklődés mellett mutatott rá azokra az óriási arányú feadatokra, amelyek a fővárosi zsidóságra várnak a zsidótörvény következtében. Meg kell menteni a zsidótörvény ádozatait és számítunk minden hittestvérünkre ebben a mentési munkában.

Ezután dr. Dési Géza emelkedett szólásra, aki ragyogó beszédében többek között ezeket mondta: Endrei igazgató klasszikus jelentéséből tűnik ki az a sok-sok szenvedés, az a keserű sors, amely odakint, kívül a falakon hittestvéreinknek osztályrészül jut. Lehetne beszélni ezekről a dolgokról sokat, de akkor csak sír a lelkünk és ha leírnök, könnyekbe kellene mártani a tollat és csak zokogva tudnánk szólni a fájdalomtól. Az az egyetlen adat is, a mélyen tisztelt igazgató úr jelentésében mindent mond nekünk, amely szerint három temetés közül kettő ingyenesen történik. Csak kis kép, csak kis mozaik ez, amely úgy hangzik, mint egy szörnyű fátum, mint a végzetnek legszörnyűbb csapása. Mert minden szomorúságunk, minden nyomorúságunk egész tragédiája kitűnik belőle. Mert voltak idők sokszor az évezredek folyamán, hogy nem volt élelmünk, nem volt kenyerünk, de hogy temetni ne tudjunk úgy, ahogy akarunk, hogy a mi legszentebb halottainkat nem tudjuk abban a végtisztességben részesíteni, ahogyan azt mi kívánjuk, ez a zsidóság szempontjából a legszörnyűbb tragédia, a legrettenetesebb fátum, erre nincs szó a szótárban, csak a szívünk sajog és csak könyöröghetünk az Egek Urához, hogy vajha adjon könnyebbséget, jobb időket és tegyen minket erősebbé, hogy legalább temetni tudjuk halottainkat!

Dr. Gál Jenő a közgyűlés köszönetét fejezte ki az elmúlt év munkájáért és egyúttal felhívta a zsidóságot, hogy a mai nehéz időket teljes méltósággal és bizalommal viseljék el. A zsidóság — úgymond — bizakodva néz a jövő elé és kitart ősi hűségében Izráel vallása iránt.

Ripper Frigyes a frontharcosok nevében köszöni meg a Szentegyletnek azt a szeretetteljes támogatást, melyben a zsidó frontharcosokat és hadirokkantakat állandóan részesíti.

Dr. Kahan Nison rámutatott arra, hogy a Szentegyletnek a mai időkben új nagy feladatai nyílnak meg, különösen az aggodalom fokozott ellátása terén. Bánó Dezső kormányfőtanácsos válaszában kifejtette, hogy a Szentegylet látja az új feladatok nagyságát és épp ezért kéri a felszólalót és társait, kövessenek el mindent, hogy a Szentegylet anyagiilag felelhessen meg új köteletségeinek.

Ezután az 1938. évi költségvetést tárgyalták, amely szerint bevételek címén 1,604.000 pengőt, kiadásokra 1,745.000 pengőt irányoztak elő, úgyhogy 141.300 pengő kezelési hiányra számít az előirányzat.

A számvizsgáló bizottság tagjaiul az 1938. évre megválasztottak: Árvai Henrik, Gaiduschek Marcell, galgóci Heteés Mór D., Károly Ármin, dr. Temesváry Rezső, Vas Lajos és Weiner Samu; majd választmányi tagokul: dr. Gallia Béla kuriai bíró, Roth Miksa és Vámos Henrik választották meg, mely után a közgyűlés lelkes hangulatban ért véget.

DR BÜCHLER SÁNDOR: A GOLDZIEHERÉK CSALÁDFÁJÁRÓL

(Befejezés)

A szemészeti irodalomban a külföldön is elismert nagyjelentőségű és úttörő tevékenységet fejtett ki. Ő írta meg az első magyarnyelvű szemészeti kézikönyvet (1890) és a több kiadásban megjelent „Handbuch der Therapie der Augenkrankheiten“ (első kiadás 1880) című munkája évtizedeken át volt a németországi egyetemi oktatás kézikönyve. 1890 óta szerkesztette a „Szemészeti Lapok“ folyóiratot, mely a Budapesti Orvosi Ujság mellékleteként jelent meg és munkatársa volt az Eulenburg által szerkesztett Realencyclopädie der medicinischen Wissenschaften nagy gyűjtőmunkának. A trachoma-kutatás, továbbá a gyógypedagógiai kezelés és nevelés eszméit Magyarországon dr. Goldzieher Vilmos vetette fel először, kit hivatottsága a Pázmány Péter tudományegyetemen 1878-ban magántanárrá, ugyanott 1898-ban a szemészet rendkívüli tanárává, a Szent Rókus-kórházban Budapest székesfőváros legnagyobb szemészeti osztályának főorvosává emelt.

Gazdag irodalmi munkásságának összefoglalása curriculum vitae-jével együtt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek benyújtott nyomtatványban jelent meg 1907-ben.

Dr. Goldzieher Vilmos 1881 február 27-én nőül vette tőszegi Freund Henrik földbirtokos Berta leányát (született Nagybecskerekben 1858 aug. 5, meghalt Pesten, 1927 okt. 30). Fiúk, dr. Goldzieher Miksa (szül. Budapest, 1883 okt. 5) már gyermekkorában az orvosi pálya felé vonzódott. Egyetemi éveit Budapest, Lipcsében töltötte, orvosdoktorrá avatása után tanulmányuton járt Párizs, Freiburg, Düsseldorf, Berlinben. Előbb gyakornok, utóbb tanársegéde volt dr. Pertiknek, a kórbonctan professzorának. Később a Pázmány tudományegyetemen elnyerte a docenturát, majd rendkívüli tanár lett ott, a budapesti Rókus-kórházban pedig vezető prozektor. A háború kitörésekor bevonult frontszolgálatra főorvosi rangban, a II. hadsereg közegészségi bizottságába beosztva vezető szerepet vitt a háborús járványok elfojtásában. Harctéri szolgálataiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével jutalmazták. A Károlyi-kormány alatt a járványügyek kormánybiztosaként működött. A tanácsköztársaság idején akarata ellen hivatalában visszatartva, vezette az egészségügyi ügyeket, 1920-ban Bécsben, 1925-ben Newyorkban telepedett meg, ahol tudományos és széleskörű gyakorlati orvosi működést fejt ki. Goldzieher Miksa a mellékvese- és a hormonkutatás alapvetőinek egyike.

Dr. Goldzieher Miksa 1911 február 23-án kötött házasságot Strasser Alfréd terménykereskedő Margit leányával (szül. Budapest, 1888 okt. 6); gyermekeik: Lucia Teodora (szül. Budapest, 1912 február 23) műtörténész-író, az orvosnak készülő Beatrix Roze (szül. Budapest, 1914 április 11) és József Vilmos Tibor (szül. Budapest, 1919 szept. 21) orvostanhallgató.

Dr. Goldzieher Vilmos professzor leánya, Klára (szül. Budapest, 1881 december 24). A festőnői pályára lépett, de fiatalsága óta a pszichológia és karakterológia iránt érdeklődött. Tudományos előkészületeit magyar és külföldi klinikákon, kórházakban végezte. 1914-ben Hollandiában elsajátította a „batik“ szövetfestést, melyet meghonosított Magyarországon. A háború után a pszichológia felé fordult buzgón és az írás tanulmányozására specializálódott; az Apponyi Poliklinika idegosztályán tanulmányozta a kóros írásokat, ezzel párhuzamosan az Állami beszédhibákat javító intézetben végzett önálló kutató munkát, 1928-ban a berlini Charité és Egyetem lélektani intézetében, utóbb a Hekscher-alapítvány müncheni agysérült-gondozó intézetében. 1930-

ban megalapította a Magyar Írástanulmányi Társaságot, melyben a társelnöki tisztet vállalta, 1931-ben megszervezte a Magyar Íráskutató Intézetet.

Goldzieher Klára, akit 1900-ban feleségül vett Román Aurél műszaki vállalkozó (szül. Budapest, 1873 márc. 8), a grafológia és annak különösen orvosi és pedagógiai jelentőségének világszerte méltányolt művelője; 1931-ben Bálint Antal tanárral megszerkesztette a „Graphodin“ nevű írásvizsgáló műszert.⁸⁴ Tudományos dolgozatai magyar, német, angol nyelven jelentek meg, értékes munkássága következtében 1931-ben kinevezték a budapesti kir. büntető törvényszék hites írásszakértőjévé.

Dr. Goldzieher Vilmos professzor testvérei: Miksa (szül. 1850 nov. 18, megh. 1880), Mária (szül. 1853 január 22, meghalt 1891 június 27), Herzog Ödön magyar államasúti főfelügyelő neje, Edouard, a brüsszeli Goldzieher-Penso bankház társtulajdonosa (szül. 1858, meghalt 1926) és Ilona (szül. 1860 nov. 21, meghalt 1931 dec. 20), a budapesti felsőbb leányiskola sok évtizeden át tanára, a magyar zsidó nők egyik legmagasabb rendű jelensége. Goldzieher Ilona felesége volt dr. Bacher Vilmosnak, a budapesti Ferenc József országos rabbiképző intézet igazgatójának (szül. Liptószentmiklóson 1850 január 12, megh. Budapest 1913 dec. 24). A zsidótárgyú tudomány ezen világhírű jelesét ismerteti a „Bacher Vilmos élete és működése. 60-ik születésnapja tiszteletére, 1910 január 12“ című gyűjteményes munka, melyet igazgatói állásában utóda, dr. Blau Lajos adott ki (Budapest 1910).⁸⁵

Ugyancsak dr. Heller Bernát nyújtott róla és különösen a Goldzieher Ignáchoz való ifjúkori barátságról kegyeletes képet „Emlékezés Bacher Vilmosról“ című értekezésében.⁸⁶

A magyar vasutak építésénél mérnöki szaktudásával jelentős érdemeket szerzett Herzog Ödön és Goldzieher Mária gyermekei:

Róbert (szül. 1872), Margit (szül. 1875 márc. 28), dr. Blau Lajos, a budapesti Ferenc József országos rabbiképző intézet igazgatójának neje; Ilona, Kell Hugóné (szül. 1879, megh. 1902); Miksa (szül. 1884), a budapesti helyiérdekű vasutak igazgatója.

Herzog Róbert a kolozsvári kereskedelmi akadémia elvégzése után alkalmazást kapott nagybátyja brüsszeli bankházában; 1902-ben Mexikóban telepedett meg, ahol idővel a mexikói öböl Carmen szigetén híressé vált mintautletvényt létesített. A fiatalember rendkívüli szervező- és teremtőképességei felkeltették Mexiko-City hatóságainak figyelmét, úgyhogy amikor az amerikai Egyesült Államok befolyása érvényesülni kezdett Mexiko politikájában, államszolgálatra hívták meg. Főleg katonai-műszaki dolgokkal foglalkozott — az osztrák-magyar 32. gyalogezred tisztje volt —, időközben Francia- és Oroszország konzuli megbízottjaiként szerepelt. Mikor Villa és Zapada, a két rivális hadvezér-elnök polgárháborúba sodorták Mexikót, az amerikai Egyesült Államok protektorátusát bíró Zapadához csatlakozott, kinek seregében brigád-generális rangra emelkedett. 1916-ban a villaisták Mexiko városból kiszorították a zapadistákat, mire ezek onnan északra, a heigért USA segítőcsapatok felé húzódtak vissza. Zapadát

⁸⁵ Az 1927-ben 87 éves korában elhunyt Herzog Ödön-ről emlékezést írt leánya, dr. Blau Lajosné Herzog Margit a dr. Patai József szerkesztésében megjelenő Mult és Jövő folyóirat 1933. évi júniusi számában Jegyzet egy érdeklap-hoz címen.

⁸⁶ Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve, 1934.

és vezérkarát — köztük Herzog Róbertet — Zakadékas városba csalták, ahol a Villáék legyilkolták.⁸⁷

Herzog Margit éleleszű, a zsidótárgyú tudományban elévülhetetlen érdemeket szerzett, férjének életrajzát dr Löwinger Sámuel tanár írta meg „Dr Blau Lajos élete és irodalmi munkássága“ dolgozatában (Budapest, 1936). Blau (szül. Putnokon 1861 ápr. 29, megh. Budapesten 1936 márc. 8) és Herzog Margit gyermekei: Dr Blau György (szül. Budapest 1894 ápr. 16) ügyvéd, az országos bíró- és ügyvédvizsgáló bizottság tagja, a magyar jogirodalom tekintélyes munkása, Vermes Oszkárné Blau Mária (szül. Budapesten 1895 június 14) és Breszlauer Arturné dr Blau Ilona tanárnő (szül. Budapesten 1896 június 14).

Goldzieher Edouard gyermekei: Marguéríte (szül. 1886 aug. 6), dr. Sadi Kirschen brüsszeli ügyvéd neje és Alice, William van Remoortel, a belga képviselőház radikális pártja volt tagjának felesége.

Goldziehereket már a múlt század harmincas éveiben magához vont Pest, amely attól az időtől fogva fejlődött rohamosan nagyvárossá, mióta II. József alatt zsidók gyökeret vertek benne.⁸⁸ 1831-ben Goldzieher Fülöp magántanító jött ide Pozsonyból — a Nátán Jakab-ághoz tartozott —, 1835-ben Goldzieher Mózes ügynök Köpcsényből,⁸⁹

A pozsonyi Goldzieher Fülöp Facsétre és innen Ó-Kanizsára húzódott, melynek temetőjében pihen feleségével, Krahl Klárával. Facséten született 1852 február 1-én Lajos fiúk (megh. Magyar-Pécskán, 1899 márc. 15), aki a szegedi gimnáziumban leérettségizvén,⁹¹ a bécsi egyetemre iratkozott, ahol orvosi diplomát nyert és a Rudolf-Stiftung asszisztense lett. Községi orvosnak választották Magyar-Pécskán, ahonnan messze földre terjedt egyéniségének és szaktudásának jóhíre. Dr. Goldzieher Lajos 1881-ben családot alapított Róth Mór szemlaki földbirtokos Malvina leányával (megh. 1913); gyermekeik: dr. Goldzieher Albert aradi ügyvéd, Márton kisjenő, Pál temesvári kereskedő.

A facseti Goldzieher Fülöp gyermekei voltak még: Albert, ékszerkereskedő Bécsben, Lujza, Fenster I. M. temesvári iparos felesége — gyermekei: Lajos, Magyar Államvasuti üzletvezetőhelyettes, dr. Ferenczi Izsó, államtitkár a magyar kereskedelemügyi minisztériumban, Gizella, Róth Pálné —, Róza, Perlfasser lugosi kereskedő, majd Oppenheim Jakab temesvári iparos felesége, kinek egyetlen leánygyermek Fodor Izsóné, Budapesten.⁹²

A Goldzieher nemzetség, melynek hajtásai Ausztria, Belgium, Cseh-, Franciaország, Észak- és Délamerika felé terjeszkedtek, a magyar ág kiválása után törzsével tovább gyökeredzett a hamburgi ősi talajban. A XIX. században a Győrött lakott Goldzieher Wolf Bécsbe költözött, utóbbi-

⁸⁷ Dr. Blau Lajosné Herzog Margit közlése.

⁸⁸ Domanovszky Sándor, József nádor iratai, I. köt. (Budapest, 1925), 437: Es kann E. M. nicht unbekannt sein, wie sehr die Königl. Freistadt Pest seit dem Jahre 1787 sowohl in Rücksicht seiner Grösse als auch des Handels und Verkehrs zugenommen habe.

⁸⁹ Fővárosi Levéltár, Intimata, Fasc. 6386, No. 165, 201. melynek zsidó községe tagjainak fokozatos elköltöztével összezsugorodott, elszegényedett és így a helység elvesztette régi jellegzetességét, kereskedelmi jelentőségét. A falu egykori mozgalmas életéből evvel kivesztek azok az érdekes viseletű zsidó alakok, akiket Pacsich János kapitány a XIX. század elején örökített meg a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött köpcsényi képsorozatán.⁹⁰

⁹⁰ Archaeologiai Értesítő, új folyam XXVII. köt. (Budapest, 1907), 345, VIII. tábla.

⁹¹ Löw Immanuel és Kulinyi Zsigmond, A szegedi zsidók (Szeged, 1885), 348.

⁹² A Goldzieher Fülöp és leszármazottaira vonatkozó adatok dr. Goldzieher Albert aradi ügyvéd tudósításából.

nak Adolf fia Hildesheimban és Róza leánya, férjezett Freudenbergné Berlinben telepedett meg.⁹³ Evvel a családdal Németországba kerültek ismét vissza magyar Goldzieherek. New-Yorkban él Charles Goldzieher, aki 1914-ben háborus témájú színdarabot írt és San Franciscóban Goldzieher ügyvéd.⁹⁴ Kétséges, hogy ezeket a hamburgi vagy a magyar Goldzieherekhez valamely vérségi kapcsolat fűzné.

Patinás család a Goldzieher-Goldziher, de nem anyyira idős volta az, amivel kitűnik, hanem avval a sajátosságával, hogy három századon át ellenőrizhetően a szellemi szférák felé húzott. Az emberi élet műhelyét és a vele összefüggő jelenségkomplexumokat figyelő tudománysszakok érdeklődésére tarthat számot ez az észlelet a családtörténetben. A család mindkét szárnyán, a magyaron és a külföldin, férfiak és asszonyok, akár nehéz volt a soruk, akár könnyű, a tudást, a műveltséget szomjazták és sokan lendülettel, teremtőerővel dolgoztak térségein. Az intellektuel jellegzetességű Goldzieher-Goldziher vérből valók és a vele egybeolvadtak közül többen a tudományos világ kiemelkedő alakjai, kiknek a tudományos kutatás, a tudomány kincseinek terjesztése, a szellemi látóhatár tágítása s az irodalom körül jelentékeny érdemeik vannak. Kevés családban található, ami a Goldziher aranyműves és utódjainak körében szembeötlik, hogy volt idő, mikor egyszerre a család öt tagja tanított a budapesti egyetem különböző fakultásainak katedráin.

A szellemi képességek gazdagsága a családban a XIX. század folyamán és azután, az örökléstan elméleteit igazolja. A tudós Goldzieher Vitus belházassága tudós eredetű feleségével tudományos hajlamú két fiút és néhány ilyen unokát váltott ki. De ily genealógiai megköötöttség nélkül is a tudomány képviselői s szenvedélyes művelői, a gondolat fáradhatatlan szántóvetői tekintélyes számban támadtak a családban, akik az elődöktől nyert fejlett szellemi erőt a következő nemzedékeknek adták át, hogy evvel az örökséggel a Goldzieher-Goldziher nemzetség régi fényét megtartsák és az emberi kultúra javát áldásosan szolgálják.

⁹³ Goldziher Ignác professzor hagyatékában talált levél alapján.

⁹⁴ Románné Goldzieher Klára közlése.

Handwritten Hebrew text, likely a letter or document, with a signature at the bottom. The text is written in a cursive script and appears to be a personal communication. The signature is prominent and stylized.

Goldziher Adolf kérelme Ignác fához, 1868. okt. 5-én, hogy nagyszülei halálának évfordulóját tartsa mindig kegyeletben. „S ennek érdemében emelkedni fog dicsőséged és látni fogod Cijon és Jeruzsálem felépülését.“

PATAI JÓZSEF: OSZTRÁK ZSIDÓKKAL A HAJÓN

Telaviv, 1938 június 1.

Megint a tengeren. Megint ringó, kék hullámo-
kon, ragyogó, kék ég alatt és a „*Gerusalemme*“ sza-
lóngőzöst szelíd fehér sirályok kísérik békésen lengő
szárnyakkal, mintha áldást hintenének a Szentföld
felé áhítózó zarándokokra. Mintha fehérbe öltözött
kohaniták kezei lebegnének megelevenedve, a magas-
ban, a fejek felett. És aki csak kívülről szemléli az
úszó várost, szalónjaival és sétányaival, zenekarával és
uszodájával, templomával és zsinagógájával, alig sejt-
heti, hogy nem békés vizeken haladó zarándokokat
visz ez a hajó, hanem túlnyomórészt nehéz gondokkal
terhes embereket, akiket a kényszer keze vetett ki a
tengerre és mennek, mennek dobogó szívvel, remegő
lélekkel új partokat keresni, új életet kezdeni, mely-
nek lehetőségeit még misztikus fátyolba borítja a tá-
voli jövő.

Nézem, nézem őket. Új arcok, de régi ismerősök.
Tágranyilt, új szemek, de régi közös sorsok. Az örök
bolygó zsidó Keletről és Nyugatról, Északról és Dél-
ről. Nemrég Orosz- és Lengyelországból jött, pár éve
a Harmadik Birodalomból, most — Ausztriából és
Burgenlandból. Ugyanaz a kérdőjel a homlokukon:
Miért? ... Mintha a Gondviselés különös végzése
volna, hogy csak katasztrófák hullámain sodródhat-
nak a zsidó nép szétszórt gyermekei vissza az ősök
földjére.

A „*Jeruzsálem*“ hajó a görög szigetek közt halad.

A „*Gerusalemme*“ hajón. Aki a múltba merül (Weisz Viktor felvételei a Mult és Jövő idei palesztinai társasutazásról)

Régi klasszikus emlékek elevenednek fel. Homerosz
lelke leng a vizeken. A hellén derű volna itt helyén.
A napos fedélzeten egy ismert bécsi ügyvéd ül és bá-
mul a habokba. Elfeledkezik a jelenről és a multba
merül. Hirtelen hangosan idézni kezdi az Odysseát,
eredeti görög hexameterével, ahogy a gimnazista-
évekből a fejébe vésődött:

Εἶμι, Ὀδυσσεύς Αἰακείωνος, ὅς πᾶσι δόλοισιν
ἀνθρώποισι μέλω, καὶ μεῦ κλέος οὐρανὸν ἔχει.

„*Én vagyok Odysseus, akinek cseleiről beszélnek
mind az emberek és kinek híre az eget veri...*“

A bolygó zsidó hirtelen bolygó Odysseusnak érzi
magát... Az ő „cseleivel“ is „tele van a világ“. Vagy
inkább: az egész világ cseleit reá költik és csillagokig
érő hírét szeretnék pocsolyába, sárba taposni... A
nagynevű bécsi ügyvéd, illetve most már csak *volt*
ügyvéd, mint rajtakapott iskolásgyerek, abbahagyja
az idézést, amint feléje közeledem.

— Ennyire emlékezetében maradt az öreg Homé-
rosz? — kérdezem.

— Igen, — feleli, mutatóujjával a homlokára
bökve, — megmaradt itt minden, amit tanultam, *aber
leider habe ich alles verkehrt gelernt...*

— ?

— Ich habe griechisch gelernt anstatt hebräisch
— egészíti ki csodálkozásomra. — Görögre, latinra
tanítottak, ahelyett, hogy héberre tanítottak volna.
És zsidó történelmet kellett volna ebbe a fejbe tömni,
a sok csacsiság helyett. Az ügyvédi diplomámat meg-

A „*Gerusalemme*“ hajón. Aki a jövőn mereng (Weisz Viktor felvételei a Mult és Jövő idei palesztinai társasutazásról)

Patai József előad a Gerusalemme hajó templomában (Weisz Viktor felvétele)

Előadás a „Gerusalemme“ hajó fedélzetén (Weisz Viktor pillanatfelvétele a Mult és Jövő palesztinai társasutazásáról)

semmisíthették, az irodámat elvehették, de ha több zsidóságot halmoztam volna fel agyamban, most „gazdag ember“ lennék és nem ülnék itt, mint süket koldus, akinek könyörögnie kell minden elhangzó héber szó magyarázatáért.

Egy Münchenből jövő orvos, illetve ex-orvos, áll meg előttünk. A bécsi ex-ügyvéd a sorstárs keserű humorával köszönti:

— Üdvözlöm mint új polgártársat, als deutschen Staatsbürger mosaischen Glaubens.

A müncheni orvosból sem vezett ki a humor. Idézi Ibn Zahav mondását:

— „Mosaischen Glaubens“ vagyok, mert én is hiszem, mint Mózes, hogy hábár negyven évig kell a pusztában vándorolni, mégis csak elérjük az Igéret földjét!

És mindjárt elmondja kálváriáját a transferrel, amely ki tudja, hány évig késlelteti még a Palesztinába való bevándorlásának lehetőségét. Már oly rég jelentkezett kapitalista certifikátért s most várni kell, míg a német áru fogyasztása Palesztinában eléri azt a mennyiséget, hogy újabb befizetéseket lehessen eszközölni új áru formájában. Ez mindig nehezebb és nehezebb lesz, mert a német kormány egyre kevesebb áru-fajtát enged ilyen célokra exportálni és amit enged, annak nincs keletje. Így az egész transfer megakad.

— Ki tudja, hogyan lesz még a volt Ausztriában? — kérdi a volt bécsi ügyvéd tele aggodalommal.

Kis csoportunkhoz közeledik Joachim Stutschewsky világhírű csellóművész, aki feleségével, tanítványaival, Regina Scheinnal, vándorol ki Bécsből.

— Nekem szerencsém van — mondja teljes komolysággal —, mert én „staatenlos“ vagyok. Egész életemben annyi bajom volt emiatt. Mindenütt olyan nehezen adtak vizumot, ha koncertre hívtak. Mikor a Mult és Jövő kultúrestjének vendége voltam a buda-

pesti Zeneakadémián, szintén nehézségeim voltak. Most épp az a szerencsém, hogy „staatenlos“ vagyok. Mint „osztrák“ legfőlebb tíz márkát vihettem volna ki most. Mint „staatenlos“ ember engedéllyel kivihettem zongorámat, hangszereimet, lemezeimet, könyveimet, szóval mindenemet. És szerencse, hogy az én „hontalan“ mivoltom minden kétségen felül igazolva volt!

— Jüdisches Glück! — szól közbe egy volt burgenlandi nagykereskedő és volt háztulajdonos. De legalább az ön mestercsellója nem ment át hirtelen árja kezekbe.

— Szükségem is lesz reá mindjárt Jeruzsálemben, ahol jövő héten a rádióban játszom.

Az egyik pihenő-széken dr. Kaminka, az ismert zsidó tudós ül, régi kéziratba merülve. A bécsi Alliance vezetője, számos zsidó intézmény irányítója, latin és görög klasszikusok héber fordítója, öt hétig volt letartóztatva és minthogy semmiféle vád ellene nem lehetett, szabadon hocsátották. Közben megkapta a bevándorlási certifikátot Palesztinából, ahol kiváló gyermekei élnek és ahol a 72 éves tudós is folytatni fogja működését. Cyprus szigete előtt légitesta-levelet kézbesítettek neki. Meghatottan olvassa a feleségével együtt: „Itt minden benneteket vár nagy ünnepi hangulatban. A kertünk is a szokottnál dúsabb virágmezbe öltözött, a gyümölcsfáink korábban érlelik most gyümölcseiket, hogy benneteket köszönthessenek és méltón fogadhassanak...“

— Boldog, akit odakünn „szöllőtökéje és fügefája“ vár — sóhajt egy volt grázi gyáros. — De mi éppoly kevesen gondoltunk erre előre, mint a magyar zsidók. Én az osztrák zsidók Uniójának lelkes tagja voltam és — mea culpa — meggyőződésből küzdöttem a cionizmus ellen. Kissé későn józanodtam ki...

Hosszú fehérszakállas amerikai rabbi áll meg a csoport előtt. Egy darabig hallgat. Aztán megszólal:

— Én héber tanító vagyok Newyorkban. Gazdag tanítványaim voltak mindig, milliomosok, akik Talmudot tanultak nálam. Mindegyiket figyelmeztettem bölcsseink szavára: *ossza fel az ember vagyonát három részre, egy harmadot fektessen be földbe, egy harmadot áruba, egy harmadot tartson készpénzben.* Voltak, akik gögösen leszóltak, mikor sürgettem, vegyenek földet Palesztinában, nem üzletből, de tartalékul. „*Melamed csak melamed marad!*“ — mondták. Amire azt feleltem egyiknek: *Igazad van, én melamed vagyok és az is maradok. Az én Tórámat nem veszíthetem el, nem veheti el senki. De te elveszíthetsz mindent és milliomosból koldussá lehetsz.* Meg is történt ez az amerikai gazdasági krízis idején. Néhányan szót fogadtak nekem és mikor amerikai vagyonunkat elvitte a válság, megmaradt menedékül, amit Palesztinában szereztek. Most hálából magukkal visznek Jeruzsálemben engem is, öreg héber tanítójukat.

A „Jerusalemme“ hajó hétfőn korán reggel kikötött Jaffában. Hol a régi zajos, színes keleti kép, mely itt valamikor valósággal elkápráztatta az érkezőket? A jaffai kikötő az arab sztrájk óta mintha meghalt volna. Alig néhányan szállnak ki arabok, velük pár német horogkeresztrel. Aztán továbbmegy a gőzös két-három kilométerrel északi irányban és megáll Telaviv új kikötőjével szemközt.

Ünnepi feszültség ül az arcokra, ünnepi tűz gyulad ki a szemekben. A part felől kék-fehér lobogók köszöntik az érkező hajót. Egy motoros csónakon jön a hivatalos bizottság, kék-fehér szalag a karon, kék-fehér zászló leng a motoron és középen Dávid pajzsa. Kék héber betűk csillognak a hullámok között száguldó fehér vitorlásokon. A Biblia betűi a hajóra szálló kikötőmunkások, matrózok vállain, sapkáin. Héber szóval telik meg az egész „*Gerusalemme*“. Egy darab ókori Jeruzsálem elevenedik meg előttünk Cion kapujában, Telaviv új kikötőjében, kétezeresztendő után... A bolygó Odysseussá vedlett örök zsidó ott áll a hajókorlát előtt és szemei tele könnyekkel. És könnyeznek a körülötte állók mindnyájan. És miért tagadnám, közöttük én is, akinek most először adatott meg, hogy Telavivban, a zsidó kikötőben léphessenek a Szentföld partjára...

GEORG MANNHEIMER: LIEDER EINES JUDEN. (Neumann et Co., Prága 1937). A költő mindazoknak ajánlja könyvét, akik harcolnak a zsidó államért. Ő maga nem régi cionista; Németországban, német nyelvben, német környezetben nevelkedett — és legszebb versei talán éppen azok, amelyekben a zsidósághoz való visszatérését, öntudatra ébredését írja le. Hosszú az út Berlintől Jeruzsálemig és csak kevesen vannak, akik ismét olyan közel tudnak kerülni a zsidósághoz, mint Georg Mannheimer.

KRAUSZ HILDA okl. nyelvtanár min. eng. INTERNÁTUSA

Angol-Magyar Leánynevelő

BUDAPEST, XIV., IDA-UTCA 3. — TELEFON: 296-313

Tökéletes kiképzés idegen nyelvekben, továbbképzés, előkészítés gyakorlati pályákra, háztartás, zene, sport. — Bejáróknak és félbenlakóknak is. — Szigorúan rituális ellátás. — Referenciák. — Prospektus.

UJ KÖNYVEK

MUNKÁCSI ERNŐ DR HÉBER KÓDEXEKRŐL SZÓLÓ KÖNYVE. Örömet szerez e szép könyv a művészet minden barátjának. Már külső, esztétikus megjelenése megnyeri az olvasót, aki aztán szívesen, sőt áhítattal követi az író a hangulatos olasz városok könyvtáraiba, hogy ott a zsidó könyvdíszítő művészet régi dokumentumaiban gyönyörködhessen. Itália, annyi művészet bölcsője, lett a héber kódexek hazája, az olasz reneszánsz művészi elemei át meg átszövik a zsidó könyvíró, a szofer munkáját, a sziddur imádságkönyvek nemesvonalú lapjai, a festett machzorok, a korabeli Bibliák magukon viselik a művészi tradícióktól áthatott környezet hatását. Mégis a zsidó szellem megnyilatkozásai ezek a rajzok, amelyek hol kedves naivitású, primitív vonalrajzokban, hol a miniatűrművészet minden átvett színes kellékével ábrázolják a zsidó ünnepeket, szertartásokat, a zsidó élet jelenségeit. Munkácsi Ernő könyve újabb bizonyítéka annak a Dura-Europosi ásatások nyomán kétségtelenné vált igazságnak, hogy a zsidó nép művészi hajlama minden tilalom és korlát ellenére minden korszakban szépséggel szötte át az élet minden megnyilatkozását.

ADOLF BÖHM: DIE ZIONISTISCHE BEWEGUNG 1918 bis 1925. (Jüdischer Verlag Berlin 1938, 688 oldal.) Adolf Böhm nagy munkája, a cionista mozgalom történetéről a zsidó történetírás standard-művei között is előkelő helyet foglal el. A cionista mozgalom 1918-tól 1925-ig olyan hatalmas szervezeti, politikai és ideológiai fejlődésen ment keresztül, hogy ennek a hét évnek a története ugyanolyan hatalmas kötetet igényelt, mint a mozgalom története az előidőktől a világháború végéig. Még a tőle megszokottnál is nagyobb alaposítással tárgyalja Adolf Böhm ezt a hét évet, melybe beleesik a Palesztina-mandátum, Sir Herbert Samuel kormányzásának az Émek megszerzésének, a leg súlyosabb kolonizációs nehézségeknek és az első palesztinai fellendülésnek ideje. A gazdasági és politikai helyzeten kívül kimerítően tárgyalja Böhm a mozgalom és a palesztinai jisuv kulturális fejlődését. Függelékben közli végül a könyv a cionizmus történetének legfontosabb dokumentumait, részben eredeti szöveggel, részben kivonatosan.

SCHIROKAUER: KÉT VILÁG. (Tábor-kiadás.) „Két világ“ címen írta meg Alfred Schirokauer Lassalle élet-történetét. Divatba jöttek mostanában a történelmi és élet-rajz-regények és úgylátszik, ez bírta rá a „Tábor“ kiadó-vállalatot, hogy Schirokauer regényét „átültesse“. Lassalle valóságos egyénisége teljesen elvész ebben a könyvben, sőt elvész a kor is, amelyben Lassalle élt és amelyre hatott. Csupa sablonos, papírmásé-figurát látunk. Schirokauer Lassallejával sem vagyunk képesek megbarátkozni. A könyv szerint egyik főtulajdonsága *férfúi szépsége* volt, melyet arra használ, hogy egy tisztes munkáscsalád fiatal leányát elcsábítsa, a munkásproblémákról való beszélgetés ürügye alatt. Kérdezzük a kiadót, hogy szükséges-e „zsidó irodalom“ címen ilyen regényeket „kihozni“? A „Tábor“, mely eddig számos kitűnő könyvvel ajándékozta meg a magyar-zsidó olvasóközönséget, ezután a sajnálatos tévedés után reméljük, ismét visszatér régi színvonalához.

LENKEI HENRIK ÚJ KÖTETE „Az élet ormán“ címmel jelent meg a Hungaria Rt. kiadásában. A kötet az író leszűrt életfilozófiáját és világnézetét adja rendkívül érdekes novellák keretében, melyek az ókorban, a reneszánsz idejében és a mai korban játszódnak le. A hangulatos és eredeti korfestő novellákat szimbolikus történetek egészítik ki. Bábel tornya beszélget a Kínai fallal s a beszélgetésükön át kibontakozik két egymástól idegen világ lényege. A szép, reprezentáns könyvet a szerző egy még kiadatlan verse vezeti be.

Az ASSOCIÁCIÓ FOGALOMTÖRTÉNETE. A Pázmány Péter Tudományegyetem ösztöndíjjal tüntette ki Rapaport Dezsőt, kinek a szokott terjedelmi és tartalmi kereteket túllépő diszertációja rendkívül értékes anyagot feldolgozó tudományos munka. „Az asszociáció fogalomtörténete“ c. mű megrendelhető a szerzőnél, Wécsey-u. 5.

DR. STEIN ARTUR: A ZSIDÓK KÖZ- ÉS MAGÁN-JOGA Magyarországon a honfoglalástól napjainkig. Értékes jogtudományi munka, amelynek aktualitást ad az a körülmény is, hogy a zsidóság különböző jogkérdései úgyszólván állandóan „szőnyegen“ vannak Dr. Stein nem apologetikus művelt írt, hanem inkább a magánjognak a kérdéseit tartja fontosnak s jogászai körökben bizonyára szívesen forgatják ezt a művet, mely a laikus számára is érthetően tárgyalja a problémákat.

DR. PATAI RAFAEL: A ZSIDÓ HAJÓZÁS. Megjelent a Palesztina Régiségeit Kutató Társaság kiadásában a „Bialik Alap“ támogatásával dr. Patai Rafael új könyve: A zsidó hajózás (*Haszapanut Haivrit*), fejezetek az ókori Palesztina kultúrtörténetéből. Számos illusztrációval. Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatala útján. Ára díszes egészvászonkötésben 7.50 pengő.

ERNST SOMMER: KELT GRANADÁBAN, 1492... (Tabor-kiadás.) Granada meghódítása után sikerült Torquemada főinkvizitor befolyásának elérni, hogy az uralkodók országaikból száműzték a zsidóságot... Ernst Sommer drámai erejű könyve ennek a kornak megrázó regénye. A könyvnek tulajdonképpen három főalakja van: *Torquemada*, a vakbuzgó dominikánus főinkvizitor, *Kolumbusz Kristóf* és *Juan Fonseca*, zsidó származású, de kényszer útján megkeresztelt fiatal lovag, a királyi testőrség hadnagya. A könyv háttérben megjelenik a furcsa uralkodópár is, a pénzsóvár Ferdinánd és a babonásan hívő, bizonytalan Isabella, felvonul az inkvizíció, a Szent Officium a maga hihetetlen apparátusával, felvonul a középkori zsidóság, megjelenik a könnyedebb szellemű világi papság... Sommer kivételes írói képességei drámai erejű, mélyen az emberi lélek rejtelseibe világító regényt formáltak ebből a hatalmas anyagból. Emlékezetes és nagyhatású írás ez, amely sokáig fogja foglalkoztatni a magyar olvasóközönség minden rétegét.

DR. FRIEDMANN HELLA: HEINE ÉS AZ UTÓKOR. Friedmann Hella kitűnően megírt, irodalmi stílusú doktori értekezése, témájánál fogva is különös érdekességgel bír. Heine, a vallását elhagyott zsidó, a németiséget elhagyott német, aki mégis örök kötöttségben marad zsidóságával és németiségével, a lelki kettősség tragédiájának iskolapéldája. Mikor a könyvet olvassuk, mikor a gazdag, jól válogatott citátumanyagot lapozzuk, mikor felénkviharzik a gyűlölet és rajongás, a lekicsinylés és magasztalás, amely Heinét egész életén át kísérte, úgy érezzük, hogy ebben a csoportosításban, ebben a megvilágításban az egész probléma még ma sem vesztett semmit aktualitásából. Mindenesetre nagy érdeme a szerzőnek, hogy ilyen közel hozza témáját, hogy még a Heine-irodalom alapos ismerői is új szempontokat, érdekes meglátásokat, figyelemreméltó csoportosításokat találnak művében.

LEOPOLD EHRLICH HICHLER: GESCHICHTEN AUS ÖSTERREICH (R. Löwit Verlag, Wien, 1938.)

Éppen tíz esztendeje, hogy a *Mult és Jövő* három teljes hasábot szentelt egy bécsi író elsőszülött, autobiografikus művének, melyet mint „a zsidó kitartás győzedelmes époszát“ ajánlottam a mi ifjúságunk figyelmébe. Azóta a szerző ismert, elismert „bécsi“ íróvá nőtte ki magát, a császárváros szerelmesévé, kit megkap a „*Heimweh nach Wien*“ — ez második regényének a címe — és aki velünk is megéretteteni ennek a majdnem misztikus vonzalomnak minden háját, erejét. Mostani kötetében szintén ausztriai elbeszéléseket ígér és valóban osztrák alakokat rajzol, osztrák sorokat elevenít meg, osztrák hangulatot terjeszt, akár egy vidéki penzió pletykázó, politizáló társas életét festi, akár a háború vészes tragikumát érezteti az Isonzo-parti magányos Unterstandban. „Kedély és bensőség önti el a könyv minden lapját — ismételhetem önmagammat. Nem a felület, játszi, néha önámító „*Weana Gemütlichkeit*“ értelmében, hanem egy Aranyunk benső lelki gazdagsága, fölényes ember- és világnézlete tükröződik a sorokban és a sorok között.“ Egyik története a „*Lecho daudi*“ címet viseli: egy tartalékos tiszt lelki megtérése, szinte szimbolikus keretek és körülmények között. Máshol is kiűt a mesélőből, inkább a naiv elmélkedőből a zsidó. A virágzó Bécsi-erdő láttára — kissé szárazon — felsőhajt: „Hány zsidó, ki e gyönyörű helyet kedveli, aggódva gondol arra, vajjon meg lesz-e neki adva, hogy élete fogytáig itt maradhasson hazájában, mint annak teljesjogú polgára! Vagy mikor a kereskedelmi tanácsosné kerülgeti az ajkára toluló zsargon szót: „Milyen szép a zsargon és milyen szegény nyugat-európai zsidóságunk, hogy ezt a zengzetes, zamatos idiomát megveti, mellőzi. Pedig hasztalanul mellőzi. Mégsem lesz attól germánna. A zsidó csak zsidó marad és fenséges érzés, zsidónak lenni, ha az „*aser bóchár bónu mikól hoámim*“ szólása szívből jön és nem pusztán ajkak játéka.“ Könnyű, vonzó, élvezetes olvasmány.

Dr. Fürst Aladár.

Boros és Kohn cégtulajdonos **Boros József**
siremlék nagyraktára Budapest, VII. ker., Károly-körut új üzletházban
és **Dob-utca 2**
Modern fedőlapos, virágvázás siremlékek (Károly-körut saroknál)

OLCSÓ
ÁRAK!

DR. FEUERSTEIN EMIL: A TIZENKETTEDIK ÓRA.

Zürzavaros napok fel-feltüremelő forгатagába dohant bele (ne féljünk a szótól) a *katasztrófa* réműlete. Európán végigszáguldó gyűlölet számuma magával ragadta a magyar zsidóság egykedvű, kietlen állóhomokjának tévesztőn csillogó szeméit. Vihar a pusztán. Mely dühöng, dúl, pusztít. Mely éhesen körülcsapongja egy parányi kisebbség félelemtől hajszolt, ijedtségtől összetoborzott fiait, vihar, melynek talán mesterségesen felkorhácsolt hullámai éhesen nyaldosák annak az elkülönítettnek és kiválasztottnak vélt szigetcskének pontjait, melyet sokan megdönthetetlennek tartottak. Vihar, mely grimasszá fintorította az örök zsidó optimizmus elnyűhetetlen, felsőséges, idők múlásán okult, szelíd mosolygását.

Ütött a tizenkettedik óra. Ütött és kongása mélán, búsan, intve hasított bele tízezrek lelkébe. Beszédesen rációfólva minden áltatásra, minden illuzionálásra, minden kérdéseknek máról holnapra való elnapolására, minden struccpolitikára, minden hitegetésre, minden lelki gyávagságra. S ma, azok, akik nem akarták tudni, hogy igenis vulkánon ülnek, tétován, révedező szemekkel merednek bele a jövő eléjük táruló fekete szakadékaiba. Ma sajog bennük a seb, pezsdülő beteg iramot dobol vérükben a láz. Ezért nem szabad, hogy ma akárki verdesse a mellét s hadonászson előkotorászott nyegle „ügyemegmondottam“-okkal, dicsekedés ma nem segít, sem jajongás, talán vezeklés sem. Kell azonban, hogy a testiekben, lelkiekben még talponálló megértőn lehajoljon és felemelje magához az elesetteket. Ma életkérdés és életek kérdése, hogy az összefogás magasztos érzése omlasszon le válaszfalakat, forrassza egybe a pártokra tagoltakat, a külön utakon járókat, a széthúzókat, az egyenetleneket. Ezt ma kell, mert holnap már késő.

Ez a tizenkettedik óra. Igenis kell, hogy mihamar új nedvkeringés induljon meg a magyar zsidóság elszáradt, korhadozó fájában, talán kisarjad még az új ág. Forduljanak befelé, magukban, saját énjükben keressenek és találni fognak. Tömörüljenek, tanuljanak, ismerkedjenek azzal a tannal, mely Cionról beszél, s amely adja azt a bizonyos „új szívet“, melyről a próféta álmodott egykoron. Mely igenis ráhúzza a húst, a bőrt a kiszáradt csontokra, ahogy azt a próféta látta régen. Hadd merjük kimondani, hogy soha, de soha ilyen sorsfordulót át nem éltek, s ne pocskolják az idő drága kincsét, mely szétfolyik ujjai között s többé vissza nem tér. Hadd szülje tétlenségük azt a megváltót, kinek neve „Tett“. S ez ma kell, mert holnap már késő, ez a tizenkettedik óra!

A palesztinai zsidóság ezekben a napokban hecéző szeretettel fogadta a magyar zsidóságnak azt a csoportját, mely a túlzó és tendenciózus hírektől vissza nem riadva, eljött a magyar zsidóság szellemi vezérével, Patai Józseffel együtt, hogy Palesztina újjáépülésének minden akadályokon győzedelmeskedő csodáit lássa. Ami máskor csak zarándoklás volt, most úttörő munka azok számára, akiket az ősök földje vár és hív. Kapcsolódják bele a magyar zsidóság Palesztina felépítésének történeti művébe. Ez a mű immár az ő számára is azt jelenti, amit — az egész világ zsidóságának.

A MULT ÉS JÖVŐ SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA az idén is a programnak megfelelően, méltó keretek között folyt le. Az útlevelkiadás és útlevelkiterjesztés ideiglenes technikai nehézségei miatt az indulás Budapestről néhány heti halasztást szenvedett. Ezzel szemben a társaság a bibliai zarándoklás hagyománya szerint, a *Sovuóth-ünnepet Jeruzsálemben* tölthette, résztvehetett a *Sirató-falnál* lefolyó megrendítő istentiszteleten, melyhez több mint húszezren zarándokoltak el. Ünnepe előtt *Ráchel sírján* imádkoztak *Betlehem* mellett és *Dávid király halálának évfordulóján* a zsoltárák író fejedeleme sírjánál róhatták le kegyeletüket. A *Sovuóth-ünnep* Jeruzsálemben, sokszáz templomának színes keleti képeivel felejthetetlen élmény marad. Az előkelő *Goldsmith*-hotelben összegyűltek magyarországi származású jeruzsálemiek a vendégthonfitársak fogadására. *Alexander Vilmos* volt sátoraljaújhelyi hitközségi elnök, bankigazgató idézte a Midrást, mely szerint *Elkána* azért érdemesült arra, hogy *Mózes* és *Aharonnal* egy sorban foglaljon helyet, mert szokása volt, hogy összegyűjtötte az embereket és ünnepekre elzarándokolt velük Jeruzsálembé, ahol megteltek Isten szellemével. Ilyen érdeme van Patai Józsefnek is — mondotta —, akinek a magyar zsidóság nem lehet eléggé hálás, hogy ilyen nehéz időkben is vállalta ezt a szent feladatot. *A magyar zsidóság követőit láthatják saját szemekkel, hogy minden visszariadás nélkül, erővel és bizalommal folyik itt az építőmunka tovább.* Szavaira *Sásdi Imre* budapesti gyógyszerész és *Hermann Ignác* gyáros, v. váci hitk. elnök felelt. Jeruzsálemből történtek az autókirándulások a környék kolóniáiba és *Jerichón* át a *Holttengerhez*, ahol csodálatosan kellemes nyári időjárás volt, ami a négyszáz méternyire a tenger színe alatt uralkodó klíma mellett teljesen szokatlan. *Tavaly óta felépült itt egy hatalmas, modern szanatóriumszerű hotel*, mely úgy hat, mint keleti mese a sivatagban. A *Kália*-művek, melyek a Holttenger kémiai anyagát aknázzák ki, egyre nagyobb arányban terjeszkednek az északi és déli parton egyaránt. *Új utak, új telepek, új vállalkozások ötlenek szembe az egész országban és az élet normális keretek között folyik*, ha a gazdasági depresszió érezhető is az egész vonalon. Az itt-ott, főképp északon, előforduló merényleteknek nincs „zavargás“ jellege és semmiben sem akasztják meg az élet rendes menetét. *A forgalom óriási a városokban és az*

Művészi
kivitellő

siremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

Budapesti orthodox izraelita leányinternátus

Miniszterileg engedélyezett leánytöbbképző, vallásos zsidó nevelés, kereskedelmi képesítés. Idegen nyelvek. Iparművészet. Általános művelődés. Felvilágosítás

Prospektus díjtalan!

STERN MAGDA tanárnő, Budapest, VII., Damjanich-utca 18. V. em. 9

Rendkívüli érdeklődésre újból megjelent!

ROSENFELD MÁRTONNÉ
**A ZSIDÓNŐ
SZAKÁCSKÖNYVE**

III. bővített kiadás

(Az I–II. kiadás ugyszólván napok alatt fogyott el)

Ára finom vászonkötésben . . . . . P 6.50

Kiadja: **Schlesinger Jos.** könyvkereskedése

Budapest, VII., Király-u. 1

Károly-köruti újsarokház

országutakon egyformán. *Telaviv és Jeruzsálem között percnként indulnak az autóbuszok*, melyek így sem győzik lebonyolítani a forgalmat, a számos külön taxi-társaság ellenére. *Telavivból indult a Mult és Jövő csoportja a judeai kolóniákra*, melyek szintén erős fejlődést mutatnak. Megtekintették a különböző típusú telepeket, a *Wizo* által alapított gyönyörű leányfarmot *Ajanóthban, Nész-Cijónál*, melynek főutcáján végig az egyik házsorban zsidók, a másokban szemközt arabok laknak, *Rechovothot*, a nagyszabású *Weizmann* kísérleti állomással, *Mikvé-Jiszrael* mezőgazdasági iskolát, *Rison l'Cijont*, a híres *Rothschild*-pincékkel, a jámbor *Jemenita* telepeket s a szabad *Giváth-Brenert*, mely tavaly óta új pompás gyermek-otthont épített és kultúrházat, könyvtárral, melynek tizenegyezer kötete között kedvesen mutatták Patai József és Patai Rafael héber műveit. Megindító jeleneteknek lehettek szemtanúi mingyárt az érkezéskor *Telavivban*, ahol a csoport *először köthetett ki az új zsidó kikötőben, fehér-kék zászló alatt, a Hatikva hangjai mellett*. Később innen már az új országúton, zsidó kolóniákon át folytathatták útjukat *Hai fáig*, amely tavaly óta zsidó többségű város lett. Mindenütt szeretettel fogadták és köszöntötték a magyarországi zarándokokat. Az orthodox szellemű zsidóság körében nagy örömet keltett *óbudai Freudiger* Sámuel pesti gyárosnak érkezése, nejével és sógorával, *Bernfeld* Jenő bécsi nagykereskedővel. *Weisz* Viktor, az ifj. *Weisz* Gyula pesti üvegyár cégfőnöke, *dr. Eckstein* Renée, a csepeli papírgyár főtisztviselője, *Hochberg* Leóné pesti kereskedő, *Amsel* Hermann, *Grosz* Henrik, *Breuer* Béla, *Tillemann* Sebestyén egyúttal a palesztinai export-lehetőségeket tanulmányozták. Egyesek a mezőgazdasági módszereket akarták közelebbről megismerni. Egyesek a falvak, mások a városok életét. Mindenre kínálkozott alkalom a társasutazás programjának keretében. *Telavivban* a *Héber Világ-Szövetség* nagyszabású fogadóestét rendezett Patai József tiszteletére, akinek *David Onkineira* héber költőről szóló új műve most jelent meg a „Mekicé Nirdamim“ társaság kiadásában Jeruzsálemben.

Adriatica

Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából

**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok

**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

KITÜNŐ

NYERSSELYEM

FÉRFI ING 14.80

SZÉKELY JENŐ

CÉGNÉL, IV., PETŐFI SÁNDOR-U. 9

A kitünő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz

szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű

■ kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B

Telefon 1-238-43

„PALESZTINA, MINT A CHÉMIAI IPAR KÖZPONTJA.“ Ilyen címen közöl érdekes cikket a „Hacofé“ telavivi új héber napilap. Kiemeli, hogy az iraki petróleum-társaság elhatározása, mely szerint olajfinomító üzemét Haifában állítja fel, fordulatot jelent a palesztinai ipar fejlődésében. A finomító felállítása *sokmillió fontba* fog kerülni és az egész közelkelet fogja érezni hatását. Megolcsóbbodik a gyújtó- és fűtőanyag és minden forgalmi eszköz. 1937-ben Palesztina 770.000 fontot adott ki külföldi benzinre, naftára, amit a jövőben itt fognak termelni. És meglesz az alapja a karbontermelésnek és sokszáz fontos produktumnak. Ezzel kapcsolatban a Holttenger kémiai anyagának kiaknázása is megnövekedett méretekben fog előrehaladhatni. A *Jordánnak hatmillió tonna vize párolog el naponta a Holttengerben*, amit ezután fel lehet majd használni. Eddig főképp kálit és brómot termelnek, de ezután sok más kémiai anyagot és a helyszínen kaphatnak majd klórt, kloroformot, bromoformot, szódát, stb. A Holttengerből *kétezer évig* lehet ellátni az egész világ magnionszükségletét, aminek különösen a repülőgépek gyártásánál van fontos szerepe, minthogy a magnion lényegesen könnyebb súlyú s lényegesen erősebb, mint az alumínium. A haitai olajfinomító megolcsósítja az összes motorokat s villanyműveket és talán lehetővé fogja tenni az új terv megvalósítását, hogy a Földközi tenger és a Holttenger közötti négy száz méter nivókülönbséget villanyerőtermelésre használhassák fel új csatornaásás segítségével. A Holttengerben találtak fontos kémiai anyagot a *gáz ellen védő* maszkok számára is. A Hacofé idézi egy nagy angol kémikus véleményét, mely kémiai ipar terén beláthatatlan jövőt jósol Palesztinának.

AZ IZRAELITA SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET KÉRELME:

Az Izr. Szünidei Gyermektelep Egyesület ezévi nyaralattási akciójának munkálatai nagy lépéssel haladnak előre.

A súlyos gazdasági helyzet a szülőket szegénnyé és keresetnélkülivé tette és ha már ők szenvednek is a sors csapásai alatt, legalább a fejlődő korban lévő sápadt és vérszegény gyermekeknek akarnak néhány heti vidéki üdülést biztosítani, hogy azok a fővárostól távol, a vidék egészséges levegőjét szívhassák magukba és jó táplálékban legyen részük.

Azért bizalommal fordul az áldozatkész közönséghez e szegény, jobb sorsra érdemes gyermekek nevében és kéri, hogy adományával ezúttal is tegye lehetővé a nyomorban sínylődő gyermekek nyaraltatását.

Adományok küldhetők az egyesület címére VII., Síp-utca 12, az Angol—Magyar Bank, a Magyar Általános Hitelbank és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank főintézeténél lévő folyószámlára, továbbá a postatakarékpénztár 25.418 számú csekkszámára.

HELYREIGAZÍTÁS. A mult számunkban a Galil dala c. vers szerzőjének nevét tévesen írtuk. A verset Seév Jabotinsky írta.

HÁZASSÁG. *Strasser Rózsi* (Tolna) és *Pollacsek Dezső* (Paks) házasságot kötöttek.

Salamon Irén, a Zsidó Szemle tisztviselője és *Friedmann Artúr* Budapesten házasságot kötöttek.

Klein Editke (Gyöngyös) és *Schwarcz Ferenc* (Miskolc—Mezőcsát) a napokban tartották esküvőjüket Mátrafüreden.

Dr. *Szabó Sándor* nagykereskedő, a *Szabó Albert* cég beltagja a napokban kötött házasságot *Weiszberger Mártával*, *Weiszberger Lipót* nagykereskedő leányával.

Wilheim Edith (Novi-Zámky) és *Hantos Andor* (Budapest) 1938 május 19-én Érsekújvárott házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS. Nagy részvét mellett kísérték utolsó útjára *Halász Sámuel* ny. egri igazgatót, aki minden zsidó szociális és kulturális ügyben vezetőserepet vitt. *Halász Ernő*, a Magyar Hirlap szerkesztője, édesatyját gyászolja benne. — *Nagyecseri Kánitz Dezső* az egri hitközségnek évtizedeken át volt elnöke majd díszelnöke, a gazdasági életnek félévszázadon tekintélyes faktora Egerben elhunyt. Temetése impozáns részvét mellett folyt le. Budapestről és az egész országból számosan jöttek le, hogy utolsó útjára kísérjék az egri zsidóság nagy halottját.

Neumann Miksa gabonakereskedő Craiován elhunyt. Nejen és gyermekein kívül gyászolja a lugoji Neumann-család.

Barát Fülöpné szül. *Hunwald Eszter* március 13-án Lugojon elhunyt. Gyászolja férje és fia, *Barát Rezső* textilgyáros, valamint *Popper-, Lengyel- és Török-családok*.

Keszler Tiborné, *Keszler József* nagykereskedő menyé Novi-Sadon, hosszas szenvedés után, 26 éves korában meghalt. Novi-Sad társadalma, felekezetre való tekintet nélkül, kísérte nagy részvét mellett utolsó útjára.

Abrahám Dávidné Mali-Idjosen 46 éves korában elhunyt. Gyászolja férje és fivére, dr. *Székely József* kulai ügyvéd.

Olcsón és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL
divatházában

Király-utca 49 (Szemben a Nagymező-utcával)

NISZEL

ORTH. כַּשֶׁר ÉTTEREM

uj helyisége elegánsan, minden kényelemmel berendezve

RÉVAY-UTCA 14, az *Andrássy-úttal* szemben

Olcsó menürendszer * Előfizetőknek nagy árengedmény * Ebéd házhoz szállítása * Telefon: 124-061 és 129-601

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., *Károly király-út 3/c*
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAKI

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.
Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.